

DAVANT UNA DEMOCRÀCIA DE “BAIXA INTENSITAT”

la democràcia per construir

M. Dolors oller

I seminari de professionals joves de cristianisme i justícia

1. Introducció
2. La democràcia com a fita: un model de convivència
3. Intermedi: dificultats i necessitat del model
4. De la democràcia que tenim a la democràcia que volem
5. Conclusió: la democràcia com a camí

Epíleg (*José I. González Faus*)

Notes

Qüestionari per al treball en grup

Aquest treball és fruit d'un seminari interdisciplinari del grup de professionals joves de *Cristianisme i Justícia*. La redacció definitiva és de M. D. Oller a la qual es demanà que no es limités a donar com una mena d'«acta» del seminari sinó que redactés amb tota la llibertat de l'autor.

Els membres del seminari volen explicitar que el treball no pretén dir-ho tot, ni entrar en el debat acadèmic actual al voltant de certs temes relacionats amb la democràcia (hom utilitza termes com ara «bé comú», «comunitat», etc. o mostra preferència per qüestions com la proporcionalitat en els sistemes electorals, conscients que poden ser discutides des d'altres posicions perfectament legítimes...). El Quadern no pretén ésser un manual...! Desitjaria situar-se molt discretament: ajudar i provocar la reflexió, tal com ho va ésser pels membres del seminari que n'és l'origen.

El grup està constituït per:

R. ABÓS, Medicina - A. CASALS, enginyeria camins - J. COBO, Filosofia - R. DASTIS, Educació - J. DE LOS RÍOS, Historia (coordinador del grup) - T. FORCADES*, Medicina - N. FORCANO, Filologia - U. GALLEGU, economia - X. LATORRE, Empresarials (Esade) - A. MARCAS, Dret - L. MOYA, Dret - X. MELLONI*, Antropologia i Teologia - R. MULLERAS, Dret i Història - M. D. OLLER, Dret - V. SÀNCHEZ, Dret - J. SOLS*, Historia i Teologia - X. TEJEDOR, Història i Teologia - E. VILÀ, Empresarials (Esade).

*(Els assenyalats amb * no assistiren habitualment al seminari d'enguany per estar a l'estranger completant estudis).*

1. INTRODUCCIÓ

Amb la caiguda dels règims de “socialisme real” s'ha posat de manifest el triomf inqüestionable de la democràcia, entesa com a patró universalment compartit que proporciona legitimitat interna i reconeixement extern als règims polítics. Malauradament, però, no es tracta d'una forma de democràcia directa, material o participativa, sinó de democràcia formal, molt criticada pels diferents corrents de l'esquerra per les seves insuficiències.

Paradoxalment, aquest triomf arriba en uns moments de franca crisi de la democràcia, especialment en els països on va néixer. Els ciutadans no s'hi identifiquen i la desmotivació en la participació política esdevé cada cop més un *enemic intern* del propi sistema.

D'altra banda, tot i l'evident avenç que suposa la democràcia liberal en la història de la humanitat, el conjunt de les seves institucions és compatible amb amplis marges de *desigualtat, manipulació i control del poder per part d'oligarquies* consolidades. Aquestes formes de dominació són més subtils que l'autoritarisme, però no menys reals i efectives. També ho és el fet que una majoria pugui condemnar “democràticament” els més dèbils a la pobresa i a *l'exclusió social*, cosa que està succeint en les societats desenvolupades i pretesament democràtiques, on tan sols els “afortunats” tenen vot i veu efectius.

Així mateix, en el món desenvolupat els nous problemes i reptes de la societat post-industrial no poden trobar solucions adients amb plantejaments polítics, econòmics i socials de la primera revolució industrial. Aquests plantejaments van ser pensats per a situacions molt diferents. Concretament, en el camp de la política, la democràcia representativa es mostra clarament insuficient, perquè neix del convenciment que les elits d'experts són les úniques capaces de descobrir els interessos dels ciutadans. Si bé això tenia una justificació en uns moments en què aquestes elits eren certament les úniques que podien reunir la informació correcta, actualment això ja no és així, perquè la informació arriba a molts més llocs. És precisament aquesta informació una de les raons que fa més necessària la participació ciutadana, si no es vol caure en el malestar i la frustració constant.

Per això, davant el dèficit democràtic existent, és urgent pensar creativament nous models de regulació econòmica, social i política. Cal utilitzar tots els mecanismes útils vigents, posant tot el seu potencial al servei de la transformació d'una realitat que no és la desitjada, i a la vegada tenir molt present l'ensenyament de la pròpia història per tal de no caure en ingenuïtats i mers voluntarismes. Aprofitant allò de bo que hi ha, cal caminar vers una *democràcia ètica i participativa*.

2. LA DEMOCRÀCIA COM A FITA

UN MODEL DE CONVIVÈNCIA ÈTICA I PARTICIPATIVA

La democràcia és quelcom més que una forma política de govern, quelcom més que l'elecció d'uns representants per sufragi universal i lliure. La democràcia és *una forma d'entendre la vida i l'organització social que possibilita a l'ésser humà esdevenir realment persona*, i que per tant troba les seves arrels en la pròpia naturalesa humana. Aquesta concepció supera a bastament el model de l'individualisme liberal clàssic. Les seves característiques són:

2.1. La democràcia com a forma de convivència més adequada

L'home no és merament l'«homo oeconomicus»

El fonament de la democràcia és la persona humana en la seva *dimensió comunitària*. L'individu, per tal de realitzar-se plenament com a persona, necessita sortir d'ell mateix, perquè la seva identitat es construeix en el trencament de la soledat, en el trobament amb els altres, en la comunicació i el reconeixement de cada ésser humà per a construir un futur en comú.

En conseqüència, la democràcia és un instrument al servei de *finalitats col·lectives*. L'home no és merament l'«homo oeconomicus» que se serveix de la política exclusivament per a garantir els seus drets subjectius i interessos propis, sinó aquell amb capacitat de deliberar i decidir també segons interessos comuns i generalitzables. L'home és conscient que el seu destí està lligat al dels altres, al “bé comú”. No hi pot haver bé individual sense bé col·lectiu, basat en el reconeixement de la *dignitat absoluta de tota persona*, amb tot el que això comporta.

Aquest “bé comú” ha d'incorporar elements de *gratuitat*, d'acció no calculadora ni interessada al marge de la lògica del “do ut des”. Per això és qüestionable que es pugui vertebrar a partir de l'exclusiu “interès privat”, tal com creu la tradició liberal. Des del pur individualisme només es pot aconseguir passar de “l'interès privat” a “l'interès grupal” corporatiu, sempre insuficient per a fer una societat més justa.

Aquest home capaç de transcendir-se té en la *participació significativa* en la vida pública una de les possibilitats privilegiades per a la seva realització i desenvolupament com a persona¹.

Apassionar-se per la tasca col·lectiva

Però la identificació d'interessos entre individu i “bé comú” no ve donada, sinó que ha de ser construïda des de la llibertat, una llibertat positiva, que comporta responsabilitat solidària i creativa. Perquè ser lliure vol dir ser responsable de les pròpies accions, i en aquest sentit la democràcia només pot néixer des d'un interior humà compromès amb el futur de la comunitat. Aquí la comunitat és concebuda no tan sols com quelcom que protegeix i beneficia l'individu, sinó també com a tasca engrescadora vers la qual l'individu pot abocar la seva creativitat i el seu potencial transformador.

Aquest sentit de democràcia consisteix en una forma de *convivència social valuosa* per si mateixa, perquè fomenta el caràcter d'autogovern creatiu i responsable dels individus, i els potencia el sentit de la justícia, la capacitat d'apassionar-se per la tasca col·lectiva i el compromís real amb la felicitat dels altres, aquells amb qui es construeix el futur.

De fet, aquesta responsabilitat és una co-responsabilitat, una responsabilitat compartida, col·lectiva, que va més enllà de la responsabilitat com a simple afer de la consciència individual, i que esdevé indispensable en l'actual món interdependent.

Quelcom semblant es troba a les arrels de tota revolució democràtica. N'hi ha prou amb evocar el lema de la Revolució francesa: llibertat, igualtat i fraternitat. Sense aquesta llibertat amb responsabilitat i solidaritat, no se superarà l'“Ancien Régime” en què la llibertat d'uns pocs es construïa mitjançant l'esclavitud de la majoria.

Per això parlar de democràcia és parlar d'ètica.

2.2. LA DEMOCRÀCIA COM A EXIGÈNCIA ÈTICA

Atesa la seva mateixa naturalesa, la democràcia és una opció ètica perquè descansa sobre el valor de la persona humana i la seva dignitat. Els valors ètics són els que exigeixen que una societat humana s'organitzi en un ordre democràtic, l'únic que possibilita el ple exercici de la llibertat humanitzadora. Alhora, l'ètica imposa algunes exigències a la democràcia, la qüestiona permanentment i l'obliga a moure's dins de certs paràmetres per tal d'assolir determinats resultats.

Així, la democràcia ha de ser un ordre social que creï les condicions que fan *efectives* la llibertat, la igualtat i la solidaritat, tot possibilitant que les persones puguin desenvolupar la seva autonomia individual i realitzar-se com a éssers comunitaris. L'ètica exigeix del propi Estat democràtic, de les seves institucions i procediments, la promoció eficaç del “bé comú” i l'alliberament de les diverses formes de servitud econòmica i social, és a dir, la millora de les condicions de la vida humana. En aquest sentit la democràcia és el règim més exigent que existeix i, per tant, la pobresa i la marginació -tan corrents en les societats desenvolupades- són la negació radical de l'ordre democràtic.

Però la democràcia exigeix també un comportament i una actitud ètica per part dels ciutadans². Si els valors ètics no són cultivats per la ciutadania, la democràcia és en perill.

La democràcia ha de ser “viscuda”. S'ha de mantenir la “tensió comunitària” de l'individu que lliurement construeix amb els seus conciutadans, dia rera dia, aquest ideal de convivència entre homes i dones lliures i solidaris, compromesos amb la seva història personal i col·lectiva. I si bé és cert que la participació en aquesta tasca genera sentit de pertinença a una comunitat, també ho és que aquest sentit s'ha d'anar alimentant perquè no decaigui.

Això no obstant, aquest tipus de democràcia, aquesta opció per a una *determinada manera de conviure*, no es pot sostenir si no té com a base la justícia.

2.3. DEMOCRÀCIA IMPLICA SOLIDARITAT COM A CONDICIÓN DE LA JUSTÍCIA

Aquest model de democràcia implica comportaments solidaris. El sentit de la justícia no s'esgota en la construcció d'un sistema jurídic sinó que sempre el posa en qüestió, tot fent-ne veure les insuficiències. D'altra banda, el concepte de justícia és més exigent i va més enllà del concepte d'igualtat.

Aquesta igualtat s'integra sense massa problema en el model d'economia de mercat, sota la forma d'igualtat d'oportunitats. No sembla exigir altra cosa que una certa redistribució de la riquesa, i, no essent una igualtat absoluta (seria "igualitarisme"), pot conviure perfectament amb l'existència d'una desigualtat acceptable³. Per això el sistema democràtic actual d'una banda "ignora que produeix pobres" i de l'altra "ignora els pobres que produeix"⁴.

Per contra, la justícia (capacitat de deliberar i decidir per interessos comuns) exigeix el complement de la solidaritat: la capacitat de compartir, de fer propis, els interessos i necessitats d'altres persones i grups. Comporta, per tant, una implicació vivencial, a partir del reconeixement de l'altre, convertint-se en una concreció necessària d'aquest valor universal i abstracte que és la justícia.

És evident que la justícia ha d'impregnar les institucions i la legislació, però no n'hi ha prou. Cal passar a la solidaritat, expressió concreta de l'autonomia individual i, en conseqüència, de la responsabilitat. La solidaritat vol dir afecte, caliu humà, estimació, amistat... Tot això és necessari per tal que la justícia no quedi en la lletra freda de la llei o en el servei "asèptic" prestat per una institució. La solidaritat s'ha d'entendre com a condició de la justícia i, alhora, com a compensadora de les seves insuficiències⁵.

Ara bé, la societat ha evolucionat de tal manera que els models tradicionals de solidaritat resulten clarament insuficients. Avui no hi ha una experiència comuna d'injustícia; a més, els marginats pel sistema, molt heterogenis i sense una problemàtica comuna, no tenen veu ni estan organitzats per a fer-se sentir; no són necessaris per a ningú -a diferència de la classe obrera de la industrialització-, de manera que la societat pot viure d'esquena a ells.

Per tot això urgeix pensar i tenir la gosadia de proposar un nou model de solidaritat que passa indefectiblement per una revisió a fons del model de desenvolupament i estil de vida actuals

Sovint, des de diverses instàncies, s'apela a l'ètica i es fa una crítica a la societat per la seva manca de valors. Caldria, però, preguntar-se honestament pel model econòmic, que gairebé mai no és posat en dubte -perquè sembla el millor possible- però que genera pobresa i un individualisme cada cop més fort com a actitud davant la vida i crea, de fet, un home insolidari⁶. Alhora també es fa evident que no es pot confiar en el creixement econòmic per a resoldre la desigualtat existent, perquè no comporta sense més el repartiment equitatiu. Per tant, ara més que mai cal un comportament solidari, i més si es té en compte que el creixement il·limitat és insostenible pel seu cost social i ecològic.

Aquest nou model de solidaritat ja ha estat proposat i definit per alguns autors com a

“solidaritat per reconeixement” o “solidaritat ascendent”.

Consisteix no a “repartir entre els menys-iguals l'excedent dels més-iguals (mecànica redistributiva de l'Estat del Benestar, que no modifica substancialment els privilegis dels més forts) sinó en organitzar-ho tot des dels drets dels menys-iguals”, dels més febles⁷.

Les diferències socials són escandaloses en les societats benestants, i això fa que la redistribució de la riquesa sigui quelcom ineludible per a bastir una societat més justa. Però cal donar un pas més, vers una “solidaritat compassiva”, és a dir, aquella que és conscient que, en aquest repartiment solidari, cadascú ha d'aportar d'allò que és seu i no pensar només en rebre. En altres paraules, cal potenciar -per solidaritat- la renúncia al gaudi d'alguns drets, perquè s'ha d'assumir que ser solidari va sovint en contra dels propis interessos.

Seguint en aquesta línia de reflexió, sembla prou urgent dibuixar un model de desenvolupament que satisfaci les necessitats de la generació present sense hipotecar, però, les generacions futures. Aquest model només es pot trobar abandonant la “civilització de la riquesa”, centrada en “l'acumulació privada de capital (per part d'individus, grups, multinacionals, Estats o grups d'Estats) com a base fonamental del desenvolupament, en la possessió individual o familiar de riqueses com a base fonamental de la pròpia seguretat i en el consumisme com a base fonamental de la pròpia felicitat”⁸. Cal caminar cap a una “civilització de l'austeritat” i de la moderació del consum frenètic. Això no vol dir, ni molt menys, tornar a un món pre-industrial, sinó simplement “gaudir d'unes condicions de vida decents perfectament compatibles amb la renúncia a cremar el que queda de la naturalesa o a consumir sense límits béns innecessaris”⁹.

2.4. UNA DEMOCRÀCIA PARTICIPATIVA QUE VERTEBRI EL TEIXIT SOCIAL I TRENQUI EL CORPORATIVISME¹⁰

La democràcia ha d'estar present a tots els àmbits de la vida social, i això significa democràcia política, però també democràcia econòmica, laboral, cultural i social. Per tant, caldria ampliar els espais en els quals el ciutadà pugui participar en les decisions que l'afecten.

En primer lloc, val a dir que *l'existència de la democràcia no pot reduir-se a l'exercici del dret de vot* -tot i que n'és un requisit indispensable. La participació electoral es limita molt sovint a legitimar un sistema que, de fet, és una mena de “democràcia censitària”, perquè en realitat només vota la majoria solvent econòmicament o la més integrada en els patrons majoritaris^{10 bis}, és a dir, la majoria satisfeta¹¹.

Així, la democràcia actual s'ha transformat en una tecnocràcia on se substitueix la voluntat popular pel polític elegit

Aquest polític actua sota imperatius bàsicament tècnics, allunyat de la voluntat dels agents socials. Els ciutadans ja no decideixen les polítiques que els afecten; són subjectes de drets, però els manca poder real¹². D'aquesta manera, les democràcies consolidades s'han convertit en una mena de “despotisme tecnocràtic” que enllaça amb la mentalitat del “despotisme il·lustrat”: avui es continua governant “per al poble”, però “sense el poble”¹³.

Ara bé, cal ser conscients que per a transformar la realitat no basta l'acció estrictament política, entesa com a actuació des dels poders públics. Transformar la societat és una feina col·lectiva i, per tant, no és lícit que els partits polítics monopolitzin la representativitat social, cosa que passa massa sovint. Urgeix plantejar-se una recuperació de la Societat Civil, en el sentit de retornar la veu als agents socials. I això vol dir que l'Estat ha de perdre la seva centralitat en benefici de la pluralitat d'aquests actors presents avui a la societat.

Una de les lliçons de la història és que *els individus no poden abandonar totalment la seva capacitat de decisió en mans dels poders públics*¹⁴. Concretament, pel que fa a l'Estat del Benestar, el creixement de la seva vessant assistencial -com a conseqüència de demandes de tipus democràtic¹⁵- ha portat a una supeditació dels ciutadans als poders públics, objecte constant de les seves demandes. D'aquesta manera, *el factor corporatiu ha entrat en el joc democràtic* per tal de resoldre necessitats particulars, i els ciutadans, en lloc d'esdevenir lliures i madurs, substitueixen l'esforç i la iniciativa individual per la dependència, i així esdeven una meua de súbdits o serfs¹⁶ d'un sistema que, evidentment no és aristocràtic, però que s'allunya de l'ideal de democràcia participativa.

Recuperar parcel·les de sobirania

Per tal d'evitar aquesta situació, cal que els individus se sentin responsables dels problemes comuns de la societat, transcendint els seus interessos particulars, marcadament corporatius, i actuïn en conseqüència. En això consisteix la ciutadania. La civilització moderna ofereix moltes possibilitats no sols de descans necessari, sinó també d'alienació i d'ociositat que duen a la instal·lació en els nivells més epidèmics de l'existència, abdicant pràcticament de la condició humana. Però el model de democràcia proposat no es contenta amb això, perquè del que es tracta és que l'individu sigui veritablement persona, que pugui ser l'artífex del seu propi destí, tot recuperant el seu protagonisme. Així, viure humanament implica tendir cap a una redistribució del poder i de la responsabilitat en els diversos actors socials, qüestió exigida pel propi pluralisme existent.

Això ha de conduir a una redefinició del concepte de “poder”. El poder ha de ser concebut i viscut no tan sols des d'una perspectiva vertical o jeràrquica, sinó també des d'una perspectiva horitzontal i descentralitzada, perquè la complexitat i la interdependència dels problemes actuals fan que no es puguin resoldre amb una política dirigista. Ben al contrari, cal l'acció coordinada des de diversos fronts amb responsabilitats compartides.

Aquí rau la governabilitat, precisament en aquesta acció coordinada, complementària i corresponsable que, partint del propi àmbit, s'obre a una perspectiva global, de forma que el “bé comú” no resti sols en mans de l'Estat sinó que sigui assumit també des de les iniciatives socials i ciutadanes. Aquesta concepció d'un Estat dialogant amb una societat cada cop més interdependent que exerceix el repartiment de la responsabilitat, *deixa sense sentit la vella contraposició Estat/Societat Civil*, que ha estat superada amb la politització de les relacions socials.

Per tal de ser eficaç, l'acció dels agents socials ha de ser fonamentalment organitzada, capaç de crear -de conquerir, més aviat- “contrapoders” que tinguin una incidència real en les pràctiques i mecanismes tradicionals, i que permetin l'efectiva materialització dels drets

reconeguts als ciutadans massa sovint només reconeguts formalment.

Es tracta, doncs, de recuperar parcel·les de sobirania, creant teixit associatiu i vertebrant la societat. Es tracta de reconstruir els vincles socials entre persones concretes de forma que possibilitin l'aprenentatge de la solidaritat¹⁷, i viure la “cultura democràtica” o “democràcia de la quotidianitat”, la veritable expressió del poder social dels ciutadans que, des del servei a la col·lectivitat, són capaços d'anar més enllà de la immediatesa i dels interessos particulars.

Només així, amb la creació d'aquests *espais de llibertat nascuts en perspectiva solidària*, i amb una visió global dels problemes i les necessitats, podrà trencar-se la dinàmica corporativista existent. I per això també es pot afirmar que la ciutadania *exclusivament del vot* “equivaleix a la renúncia d'allò que pot fer de l'ordre democràtic un ordre realment humanitzat”¹⁸.

Una altra qüestió important és democràcia, com?

Perquè augmentar els llocs on elegir representants per votació no és el mateix que tenir una participació significativa en les deliberacions i discussions que afecten l'individu. No es tracta de portar la *democràcia representativa* a tots els àmbits de la vida social, com defensen alguns autors¹⁹; això seria, en realitat, privar els individus de la seva participació significativa en qüestions que els afecten molt.

Al contrari, s'han de preveure unes possibilitats més àmplies d'actuació democràtica, de formes diverses, que s'adaptin a les característiques pròpies de cada àmbit. No hi valen pautes homogeneïtzadores; cal concretar segons els casos, buscant sempre la consecució més satisfactòria de les exigències d'autonomia i realització personal que la democràcia comporta.

Així, i pel que fa a l'àmbit estrictament polític, en les societats actuals la clàssica definició de la democràcia com “el govern del poble a càrrec del poble” constitueix una expressió buida i equívoca, llevat que es faci compatible amb procediments representatius. Però això no exclou que puguin utilitzar-se, de forma complementària, certs mecanismes de democràcia directa que implicarien molt més els ciutadans en el fet comunitari.

2.5. DEMOCRÀCIA COM A PROCEDIMENT I ALHORA COM A FITA A ASSOLIR

D'entrada, la democràcia es presenta com un conjunt de *normes de procediment* i regles de joc que serveixen per a resoldre, per la via de la majoria i amb el respecte a les minories, els conflictes d'interessos que inevitablement es produeixen a tota societat.

Però alhora la democràcia demana *conviccions* per a sostenir-la i orientar les prioritats entre valors concorrents. Per tant, als procediments cal afegir-hi el contrapès dels valors que donen contingut a les pròpies accions, i això fa que no n'hi hagi prou amb l'existència de procediments correctes, sinó que, en qualificar un règim de democràtic, es passi a valorar també els *resultats* aconseguits, que han de possibilitar el desenvolupament personal i grupal.

És en aquest sentit que la democràcia és una fita a assolir, vinculada a una progressió real de la

justícia en les relacions socials, amb vocació integradora de *tots* els ciutadans. La realitat social s'ha de contemplar i configurar des del reconeixement de tots ells per a “omplir de contingut les afirmacions formals de ciutadania i crear les condicions materials dels drets civils”²⁰, tot fent possible una convivència veritablement humana.

Democràcia com a procés vol dir que les seves exigències no són invariables en el temps, sinó que van augmentant progressivament

Per tant, la democràcia ha de ser proposada com a objectiu constant, com a nord en la configuració de la societat. Concebre-la com a instal·lació en un estat de perfecció fossilitzat seria anihilar-la.

Tanmateix, el caràcter procedimental de la democràcia no s'ha d'infravalorar, perquè després de l'esfondrament dels països de l'Est ha quedat clar que la democràcia formal és condició necessària -tot i que no suficient- per a la democràcia material o real.

Seria ingenu contemplar el poder de manera massa optimista. L'experiència demostra que tendeix a ser utilitzat de forma abusiva si no es controla, i llavors amenaça els drets i llibertats dels ciutadans²¹. Per això s'ha de vetllar perquè tota forma de poder s'integri en un marc de responsabilitat pública, i cal dotar el sistema de *mecanismes jurídics que evitin les temptacions d'abús i de domini que hi ha a tot poder*. A més, l'existència de poders diversificats -a l'Estat i a la Societat Civil- és garantia de democràcia, i és indispensable garantir-ne la separació; especialment entre el poder judicial i els òrgans polítics²². Però més enllà d'aquesta separació cal arbitrar mecanismes de control popular sobre totes les formes de poder antigues i modernes. La raó i l'experiència mostren que oblidar aquest aspecte limitador del poder acaba també fent impossible qualsevol forma d'aprofundiment en la democràcia i porta a conseqüències nefastes.

* * * * *

Democràcia com a **procediment i fita, procés i projecte, forma i contingut**. Aquest és el model que hem contemplat en la nostra reflexió, per ajudar a construir, en definitiva, una *societat més rica en humanitat*.

3. INTERMEDI: DIFICULTATS I NECESSITAT DEL MODEL

3.1. DIFICULTATS

Un model de democràcia com el proposat troba dificultats per a reeixir en un context com l'actual.

1. *No es crea societat.* En primer lloc, ni la cultura de l'Estat del Benestar ni el mercat no són “creadors de societat”; ni l'una ni l'altre no afavoreixen l'exercici de la llibertat “positiva”.

L'Estat del Benestar genera una dependència dels ciutadans respecte a les institucions, i els transforma més en usuaris i clients de la democràcia que en els seus constructors. Quant al mercat, tot i ser el paradigma de la llibertat, produeix desigualtat i no ajuda a configurar l'exercici responsable de la llibertat.

2. *Excessiva distinció entre públic i privat.* D'altra banda, la crisi que està patint la democràcia actual té les seves arrels precisament en la modernitat i la seva lògica: la separació entre allò públic i allò privat ha fet que bona part de la ciutadania es desinteressi de la política, i així es generin formes oligàrquiques de poder. Amb la fugida a la privacitat, l'Estat s'ha despolititzat. Això és un contrasentit, perquè ésser ciutadà demana precisament una participació activa en la vida pública.

En realitat, la democràcia representativa i les seves formes d'actuació originen tendències “autonegatives” o “autoparalitzants” de la pròpia democràcia, en haver tallat qualsevol vincle entre les esferes de la vida política i les de la vida social, i haver reduït la primera a un assumpte privat. El ciutadà, convocat periòdicament a les conteses electorals, és tractat com un subjecte abstracte de voluntat, dotat de dret de vot però deslligat de qualsevol tipus d'identitat col·lectiva²³. Així doncs, cadascú ha de buscar el lligam entre allò que és social i allò que és polític, sense poder comptar amb l'ajut institucional de les estructures.

3. *Fragmentació cultural.* Hi ha una impossibilitat gairebé total de fer un discurs global i tenir una visió de conjunt, ja que és la cultura de la fragmentació la que configura la realitat actual.

4. *Context cultural hostil.* La “cultura de la solidaritat” proposada exigeix un profund canvi cultural en les societats industrials avançades, on l'individu es mou bàsicament pels seus propis interessos econòmics i on el consum és experimentat com a necessitat, i anar contrarorient dels interessos i valors dominants és altament impopular.

Aquesta és la situació. En una època de pragmatisme social i polític, davant de tota aquesta problemàtica fàcilment es pot dir que uns plantejaments com aquests són utòpics, entenent per utòpic allò que és irrealitzable.

3.2. NECESSITAT DE LA PERSPECTIVA UTÒPICA

Però la utopia no és una quimera, sinó que està arrelada a la realitat i és del tot necessària com a font de transformació social. Cal creure, per tant, en la seva vigència i utilitat perquè l'home, amb la força de la seva esperança, mou el món i construeix la seva pròpia història, i en aquest

construir-la dia rera dia, és capaç d'anar fent possible una societat més integrada i, enmig de les seves contradiccions, obrir camins alternatius que facin avançar la justícia. En aquest sentit, tota la reflexió proposada pretén buscar solucions des de la supervivència humana del conjunt de la societat, i aposta per veure i viure la història com a escenari de canvi i transformació, amb la consegüent necessitat d'un esperit crític. Res més lluny, doncs, d'una concepció d'utopia que pugui legitimar ideologies totalitàries.

La història mostra que molts plantejaments utòpics s'han fet realitat

Però perquè allò utòpic pugui ser consciència anticipadora d'una societat futura, ha de ser realment creació de la pròpia societat, fruit i resultat d'una necessitat seva²⁴. No s'ha d'oblidar que la utopia és possible si sorgeix en connexió amb canvis realment importants en l'activitat fonamental de cada societat. Històricament es constata “que les utopies apareixen quan la societat entra en crisi per un desajust entre el sistema de valors i les noves condicions tècniques i socials que, de fet, es manifesten necessàries per a la supervivència del grup social”²⁵. És precisament aquí on rau la plausibilitat del model proposat.

L'aparició de noves tecnologies ha produït profundes transformacions culturals i socials. La microelectrònica i les comunicacions han suposat un canvi qualitatiu en la relació de l'home amb la natura i en les mateixes relacions interhumanes. Avui l'home es troba en un món concebut com a interacció de sistemes molt complexos regits per la cooperació i reciprocitat. En les societats actuals hom és cada cop més conscient que els problemes no es poden solucionar de forma aïllada, sinó col·laborant des dels diferents sectors. Precisament, la viabilitat de la societat depèn de la capacitat de descobrir aquesta necessitat de col·laborar responsablement en un projecte comú.

D'altra banda, cada vegada és més evident que la societat no es pot organitzar només sobre normes i prohibicions. Cal que hi entri en joc la responsabilitat individual, que avui és corresponsabilitat, en haver d'actuar en relació amb la responsabilitat dels altres i en tenir en compte les conseqüències de les pròpies accions.

Cal, doncs, superar el marc teòric vigent basat en l'individualisme modern i incapaç de configurar la realitat social des del reconeixement de tots

L'avenç tecnològic propicia la interrelació i la necessitat de compartir, que són valors no individualistes. Ara bé, la història també demostra que els canvis tecnològics poden ser assumits de formes molt diverses per la societat, i poden comportar tant valors que afavoreixin el procés democràtic com valors que el bloquegin si consoliden la dominació de la societat per noves elits controladores de la informació i el coneixement.

Per tant, si es vol assolir una existència veritablement humana cal repensar la societat des de la cooperació i no des de la competència. Actualment es donen condicions perquè el model de democràcia ètica i participativa proposat pugui anar prenent cos de forma progressiva.

D'altra banda, quan no es tendeix a aquest apropament al model utòpic, el perill no és quedar-se instal·lats en “allò que és possible”, sinó ser arrossegats cap enrera per la inèrcia de les coses, i anar passant a la “democràcia amenaçada” o “democràcia de baixa intensitat”.

En aquest sentit, és molt expressiu el títol de Fernando Savater: *l'extermini democràtic de la democràcia*²⁶.

A fi d'evitar aquesta entropia democràtica cal buscar constantment camins d'ascens vers una democràcia més propera a la fita, i avançar-hi amb passes concretes i tangibles. Aquesta serà la tasca de la segona part d'aquest quadern.

3.3. NECESSITAT DE CERCAR MEDIACIONS

Cal promoure alternatives i no només criticar les deficiències i febleses ètiques de la democràcia actual. Així s'avançarà, tot i que sovint sigui amb minses realitzacions, en la direcció de la participació i el compromís per a la transformació de la societat des d'una perspectiva de justícia i solidaritat²⁷.

En aquesta concreció de l'opció proposada és molt important el sorgiment de grups on es visqui una solidaritat activa, compartida, encarnada, des del compromís amb la realitat concreta, perquè aquesta pugui prendre la paraula. Grups que serveixin per a crear lligams comunitaris que facin front als elements desintegradors presents en la societat.

Mitjançant la pràctica d'aquests agents socials, protagonistes polítics inserits en la Societat Civil i capaços de qüestionar les institucions tant privades com públiques o polítiques, es podrà incidir en les relacions de força i en les estructures existents, i superar els condicionaments institucionals. D'aquesta manera, la utopia s'anirà fent visible en les accions presents, perquè aquesta pràctica -que, a més, crea opinió i clima favorables- és, en definitiva, la que fa néixer el futur, que pot arribar perquè ja està conformant el present.

4. DE LA DEMOCRÀCIA QUE TENIM A LA DEMOCRÀCIA QUE VOLEM

Precisament perquè la democràcia és la forma *més humana* de convivència i de col·laboració, no es pot defensar només en el camp estrictament polític. Cal cercar-li camins en totes les àrees de la convivència: en el terreny civil (4.1.), en el polític (4.2.), en l'econòmic (4.3.) i en el cultural (4.4.). Aquest és l'ordre que seguirem en aquesta segona part.

4.1. LA DEMOCRATITZACIÓ DE LA SOCIETAT CIVIL

Contemplem la democràcia més enllà del seu abast *com a principi polític* relatiu a la construcció del poder i, per tant, de l'Estat. I la veiem també *com a principi social* referit a la Societat Civil, és a dir, a tot espai de convivència i de presa de decisions que afecten qualsevol col·lectivitat. D'altra banda, cal ser conscient que tot procés transformador no es genera mai des de dalt, sinó des de la base. Ni els governs totalitaris ni els democràtics no han canviat mai en sentit positiu i solidari la moral dels ciutadans: els uns pels mètodes autoritaris i coactius emprats, i els altres per la seva recerca pragmàtica del vot. En conseqüència, la democratització de la Societat Civil s'ha de considerar com a premissa necessària i ineludible per a l'existència d'un Estat democràtic, i alhora com a motor de la seva democratització.

4.1.1. Necessitat de democratitzar la societat civil

Les societats civils dels països desenvolupats estan formades per grups molt diversos. Són molt *plurals i diversificades*, integrades per associacions, corporacions, grups de pressió, moviments socials, etc., que s'estructuren al voltant d'interessos molt diferents i vetllen per ells. Això provoca fragmentació social i solidaritat entre els membres de cada col·lectiu, però també la insolidaritat intergrup, així com una pèrdua de la perspectiva global: el “bé comú” es veu com a interès particular, de grup. D'aquesta manera, el corporativisme penetra en el teixit social, i el més dèbil sempre en surt perdent, tant a nivell d'Estat com a nivell internacional.

Aquest fet va unit al caràcter de ser societats de classes mitjanes, que cerquen en el sistema democràtic una garantia per a les seves llibertats formals, i es desinteressen de la vida pública. Tot plegat afavoreix la insolidaritat i debilita tota reivindicació d'igualtat.

Per tant, cal no ser ingenu en la lloança de la Societat Civil transparent i eficaç en contraposició a l'Estat buròcrata i ineficaç. La Societat Civil també és el regne d'allò particular, de l'egoisme, de la insolidaritat tancada en el propi interès... No és ni molt menys una societat en equilibri.

Davant aquesta realitat és indispensable la *democratització* associativa i participativa del teixit social, de manera *que trenqui la insolidaritat global propiciada pel corporativisme i potenciï l'actuació segons valors solidaris, tot recuperant el sentit social de la convivència*, el sentit de pertànyer a una Comunitat. Es tracta de recobrar protagonisme per part dels individus i grups socials, per tal d'anar construint la democràcia des dels nivells inferiors de la societat, i així engendrar i instrumentar un Estat participatiu.

És aquí on els protagonistes socials prenen relleu

D'altra banda, en l'actual debat sobre privatitzacions, davant la crisi de l'Estat del Benestar, no s'ha d'oblidar el paper de l'Estat com a corrector de les mancances de la societat. Per tant, *la reducció de la demanda d'Estat ha de venir acompanyada de la creació de sociabilitat, si no es vol que això provoqui més marginació i situacions de desatenció*²⁸.

El grup nascut en clau solidària s'ha de transcendir. Si es tanca sobre si mateix, plantarà la llavor de la insolidaritat i no complirà la seva missió, perquè la lluita és contra la fragmentació de la societat. Els grups tancats, centrats en ells mateixos com a objectiu, no són mecanismes capaços de vehicular expressions solidàries, i, en comptes d'unificar, fragmenten la societat en sentit corporatiu. D'aquí la importància de tenir com a referent clar valors de caire social, i de vincular-se entre ells.

De la mateixa manera s'ha de procurar que aquests grups no siguin un refugi per a persones amb valors no compartits socialment, perquè llavors també es clourien sobre ells mateixos i tindrien una funció d'evasió de la realitat, sense incidir en la globalitat.

Així mateix, és important que tots aquests grups adquireixin consciència estructural dels problemes socials, i alhora consciència política de la seva tasca, que massa sovint és vista només com una activitat assistencial.

4.1.2. Propostes a treballar

a) Potenciar els grups, associacions, moviments de tota mena ja existents, nascuts en perspectiva solidària (no corporativa) i crear-ne de nous. Per exemple:

- Grups que treballen amb els exclosos de la societat (toxicòmans, presos, menors desprotegits, prostitutes, immigrants...); grups d'atenció a malalts, ancians, deficients psíquics i físics; grups que realitzen iniciatives de treball, d'economia social, amb els marginats de la societat del treball (grups ocupacionals amb joves sense feina, cooperatives...);
- Associacions de veïns i de barri;
- Grups de solidaritat amb el Tercer Món (ONGs); grups ecologistes que qüestionen els paràmetres de consum i d'agressivitat contra la natura;
- Grups pacifistes que potencien el mutu ajut en lloc del domini agressiu;
- Grups feministes que plantegen el problema de les desigualtats construïdes sobre el sexe, alhora que qüestionen que s'hagi bastit el món sobre patrons culturals masculins.

És important tenir en compte el paper de les diferents esglésies com a promotores de

solidaritat i d'espais on es viu la gratuïtat.

b) Revisió, per part dels partits polítics, de la seva posició de recel davant de grups i moviments socials

Aquesta revisió és necessària per tal que els partits valorin degudament la seva importància participativa per a combatre la desarticulació social i política, així com el seu caire pedagògic en crear espais per exercir solidaritat. Haurien de ser vistos com a vies complementàries dels partits en la recerca de fites democràtiques més profundes. És necessària l'obertura dels partits a aquest tipus d'organitzacions per tal que aquestes els puguin ajudar a configurar polítiques "noves". És important, però, que l'aproximació respecti la identitat dels grups i moviments a fi que no acabin sent controlats pels propis partits.

c) Posada en pràctica del principi de subsidiarietat

Res del que es pugui resoldre satisfactòriament per grups de la Societat Civil no ha de ser resolt per les instàncies públiques. Els agents socials han de prendre les decisions que estiguin al seu abast sense abdicar de la seva responsabilitat davant dels poders públics, per tal de recuperar veu i protagonisme.

d) Redefinir el sentit de servei públic

L'acció de caire social no s'ha de centrar exclusivament en l'Estat. En aquest sentit convindria, per exemple:

- Potenciar la col·laboració entre els poders públics i les iniciatives privades que tenen una clara funció pública, a les quals l'Estat hauria de reconèixer un caràcter institucional i polític;
- Transferir a col·lectius privats la gestió d'alguns serveis públics i arbitrar mesures de control d'aquesta gestió amb participació social (per exemple, dels usuaris, que fins i tot podrien en certs casos gestionar els seus propis serveis);
- Participació social també en el control de la gestió feta pels poders públics en els àmbits que li pertocuin.

e) Tenir en compte que cap reconeixement de drets no pot substituir la manca d'estructures d'acollida adequades

En conseqüència, cal pensar creativament en nous esquemes d'intervenció social per fer front a nous problemes i formes d'exclusió.

f) Estructura democràtica

Que tant els grups nascuts en perspectiva solidària com els que es basen en plantejaments corporatius tinguin una estructura democràtica amb participació dels seus membres en la presa de decisions i en l'elecció dels seus representants.

g) Mitjans de comunicació

Obrir-los a la *participació dels diferents agents socials* i que aquests, mitjançant els seus representants, hi puguin tenir certs mecanismes de *control*, especialment en els mitjans de comunicació públics.

4.2. DEMOCRÀCIA I VIDA POLÍTICA I INSTITUCIONAL

La crisi que recorre les velles democràcies és una veritable crisi d'inobservància²⁹. La ciutadania se sent progressivament allunyada dels polítics i de l'activitat pública, i aquesta esdevé cada cop més propietat-monopoli d'una elit que fa de la política una professió distanciada de la realitat, que busca la defensa corporativa dels seus interessos, i desdibuixa la consecució del “bé comú”. L'eficiència es mesura pels vots, i la política acaba sent política electoral: ja no es concep com a projecte, sinó com a programa i planificació a curt termini.

Se cerca primerament la seguretat i l'ordre, i es desvirtuen els altres valors. El discurs públic se centra en com prevenir les xacres que el desenvolupament desordenat produeix, en lloc de parlar de la mala distribució que provoca desigualtat. És un discurs que respon a les diverses pors que van prenent cos en la quotidianitat política i social: por a la desestabilització econòmica i política, a la inseguretat ciutadana, als desastres ecològics, etc.³⁰

4.2.1. La falsificació progressiva de la democràcia política

a) Govern

L'estabilitat dels Governos sovint és aparent, deguda a tècniques jurídiques i a mecanismes constitucionals que la mantenen. Darrera, però, s'amaga una gran manca de legitimitat manifestada en els alts nivells d'abstenció que es produeixen en les eleccions. *La legitimitat del sistema es basa cada cop més en l'acceptació passiva que no pas en el consentiment positiu dels ciutadans*, de forma que les democràcies acaben depenent d'una legitimitat per defecte, caracteritzada pel desinterès, la inhibició i l'apatia política³¹.

b) Partits polítics

Pel que fa als partits polítics, cada vegada més centralitzats i burocratitzats, s'han convertit en instruments destinats a crear consens al voltant del programa d'una elit, i han perdut bona part de les seves funcions de socialització política. La seva pèrdua de radicalitat i coherència ideològica per tal d'ajustar-se al mercat polític fa que manquin projectes mobilitzadors i porta a una excessiva *uniformitat de la “classe” política, en contrast amb el pluralisme social existent*. Com a conseqüència, la vida política no és un reflex dels conflictes socials, sinó dels conflictes entre les elits dirigents dels propis partits, que es distancien de les bases i de les necessitats reals de la població. Sovint també es produeix una discordància entre la voluntat

popular expressada en les eleccions i les decisions de govern, de manera que els partits filtren la voluntat ciutadana i contribueixen a certes formes d'alienació política: les elits pensen pel poble.

D'altra banda, l'“economicisme” (concentració de la política bàsicament en qüestions relatives a la direcció dels afers econòmics) ha esdevingut una de les notes característiques de la política actual, juntament amb el predomini d'un pragmatisme tecnocratitzador de l'activitat pública, que és deixada en mans dels experts, i amb la professionalització dels polítics, exigida per la complexitat dels reptes actuals.

En definitiva, de partits d'afiliats i militants s'ha passat a “partits de polítics” que dominen de forma elitista no tan sols les bases sinó també, un cop elegits, els electors³².

c) Sistema electoral

També cal tenir en compte que els sistemes electorals poden distorsionar (i, de fet, distorsionen) molt la voluntat dels electors. En aquest tipus de lleis és on més fàcilment es pot apreciar la no “neutralitat” de les normes legals, que sempre són el resultat de les relacions entre les diferents forces polítiques i dels interessos dominants en una conjuntura determinada. Així, per la seva transcendència -determinen com s'utilitzaran els sufragis- les lleis electorals són veritables condicionants de la forma d'entendre i viure la democràcia, i incideixen clarament en el funcionament de les institucions.

Un sistema de caràcter proporcional és el que millor deixa sentir la veu de les minories en els òrgans de poder, perquè aspira a establir una relació equitativa entre les forces polítiques existents i les forces parlamentàries, a partir del criteri de proporció vots/escons. A més, la representació proporcional força la negociació i obliga a plantejaments estratègics d'horitzó més ampli que la fórmula majoritària, que polaritza les forces i fa perdre molts vots que no obtenen representació. (De totes maneres a l'hora d'escollir una fórmula electoral cal ésser conscient de les conseqüències que una excessiva proporcionalitat pot portar entre les quals s'ha d'esmentar el dirigisme de les direccions dels partits en les aliances, la qual cosa fa que la ciutadania resti també allunyada de la configuració dels governs).

S'ha de tenir present, però, que si aquesta representació proporcional es combina amb districtes electorals de petita magnitud, és a dir, que elegeixin pocs representants, el resultat és molt semblant a un sistema majoritari. Això es pot constatar en el cas espanyol on, a més, la fórmula electoral d'Hondt, malgrat ser una variant proporcional, afavoreix els partits grans en detriment dels petits. A això s'hi afegeix el fet que el sistema espanyol de circumscripcions consagra una sobrerepresentació de les zones rurals en perjudici de les grans concentracions urbanes, i que els partits amb forta implantació autonòmica resulten amb un tracte de favor en comparació amb aquells que dispersen els seus vots per tota la geografia nacional. En conseqüència, per a obtenir un escó uns partits necessiten més vots que d'altres, i la proporcionalitat queda desvirtuada³³.

d) Divisió de poders

En les democràcies de les societats desenvolupades actuals es desdibuixa la divisió de poders i el control entre ells, i es produeix una accentuació de l'Executiu i una autonomització de la burocràcia, de manera que el Govern-Administració esdevé el veritable motor de l'Estat en detriment de les institucions representatives. Aquest desplaçament de poder vers l'Executiu, més difícil de controlar i més fàcilment permeable a la pressió dels grups d'interès, especialment econòmics, fa que es guanyi en eficàcia, però a costa d'un cert estatisme autoritari.

Per tot això, cal prendre mesures per vitalitzar la democràcia, perquè aquesta entri també en les estructures de poder i es puguin fomentar polítiques veritablement integradores. En aquest sentit, cal obrir l'Estat a la societat, fer entrar la sobirania popular en totes les institucions com a principi suprem de legitimitat, i procedir a la reforma de les estructures jurídiques que dificulten la participació ciutadana i afavoreixen el distanciament dels òrgans de poder i la seva utilització en benefici d'una minoria.

4.2.2. Propostes a treballar

a) Apropar la política al ciutadà

1. Implicar el ciutadà en la “cosa pública”:

- Impulsar la descentralització com a revalorització de la importància de la perifèria respecte al centre. La qualitat de la democràcia de fer “visible” el poder s'aconsegueix millor amb la proximitat governants-governats.
- Aprofitar el potencial participatiu de les administracions locals com a àmbits més propers als ciutadans.
- Aprofundir en el principi de subsidiarietat: les qüestions que poden ser resoltes per instàncies més pròximes, no cal que ho siguin per les més llunyanes.

2. En les eleccions, que els electors es trobin davant d'alternatives reals i en condicions de decidir. Els polítics haurien d'expressar clarament les diferents opcions, i explicar obertament de què poden responsabilitzar-se i de què no, en estar, per exemple, condicionats internacionalment, i els “medis” poden jugar aquí un important paper didàctic. La democràcia mai no esdevindrà plena si els polítics pensen que es tracta de “col·locar un producte” i converteixen el discurs electoral en propaganda comercial, amb mentides i reclams aliens al producte anunciat. Aquesta és una de les majors amenaces de la democràcia.

3. Cercar sistemes electorals que distorsionin el menys possible la voluntat col·lectiva:

- Delimitació de la circumscripció electoral: tenir en compte la realitat viva del país, les circumstàncies geogràfiques, culturals, històriques, socials..., i procurar que tots els membres del Parlament representin una mateixa quota de població; que les circumscripcions siguin de magnitud suficient per a garantir la proporcionalitat.
- Sistema electoral: anar vers una fórmula que doni representació a les tendències existents en la societat en proporció a la seva força respectiva, sense que això

impliqui una proporcionalitat “extrema” que fragmentaria el Parlament, fent-lo poc operatiu (cal valorar, per exemple, la conveniència d'introduir certes barreres mínimes de vots).

- Classe de vot: tendir vers un sistema que deixi un cert àmbit de decisió a l'elector, ja sigui mitjançant llistes obertes, o bé permetent-li assenyalar una gradació o jerarquia en l'adhesió als candidats (vot de llista preferencial, en comptes de llista bloquejada o vot per acceptació).

Aquest sistema afavoreix el sentit de responsabilitat del representant elegit, perquè la seva actuació personal també té “pes” a l'hora de les eleccions. Pot ajudar a elevar la moral pública i fer d'antídoto dels abusos de transfuguisme.

- Aprofundir en tècniques de control de l'elector sobre l'elegit per afavorir la seva actuació responsable i la seva elecció per criteris de capacitat de servei a la col·lectivitat.

Fóra interessant garantir un apropament del representant elegit a la seva circumscripció. Els diversos diputats i senadors d'un mateix partit haurien de distribuir-se el territori en zones d'influència (anàlogament al que passa a les circumscripcions uninominals) a fi de no perdre contacte amb la base social.

4. Potenciar i millorar certs mecanismes de democràcia directa com a complementaris dels de la representativa. Així: donar agilitat a la iniciativa legislativa popular; afavorir referèndums amb caràcter vinculant i consultes populars a tots nivells, etc.

b) Vitalitzar les institucions i obrir-les a la societat perquè no s'allunyin del país real

Que el Parlament, com a representant més directe de la sobirania, recobri la seva centralitat en la vida política i no sigui solament Cambra de registre de decisions preses en altres llocs (cúpules dels partits, comissions d'experts, instàncies econòmiques, etc.). Ben al contrari, ha de ser Cambra de veritable debat, control de l'Executiu i ressonància dels problemes socials.

Durant el franquisme les Corts espanyoles eren ridiculitzades amb una frase bíblica: “quatre animals que deien *Amén*” (Cfr. Ap. 5,14). Els parlamentaris haurien de preguntar-se si aquesta ironia cruel també els afecta, en convertir els debats parlamentaris en una litúrgia avorrida a la qual ni tan sols val la pena acudir (llevat de l'hora de votar) perquè els resultats es coneixen amb antel·lació, cosa que d'altra part, passa a totes les democràcies actuals. Això obliga a revisar molt seriosament la “disciplina de partit” (que hauria d'actuar només en casos excepcionals), en el sentit de permetre que els parlamentaris es considerin “obedients al poble” abans que al partit. No cal dir que, en aquest sentit, els càstigs imposats per infringir la disciplina de partit són mesures profundament inquisitorials i antidemocràtiques³⁴.

c) Reforçar l'obligació personal de retre comptes en què es basa el funcionament del sistema democràtic, que constantment posa en joc la confiança i la responsabilitat sobre la base del control de resultats, per tal de combatre els abusos de poder

d) Vetllar per una divisió i independència efectives dels Poders de l'Estat que garanteixin un control mutu entre ells, qüestió clau per al bon funcionament de la democràcia

e) Incorporar cada cop a més sectors a la presa de decisions polítiques i, per tant, afavorir els mecanismes de concertació. deixar entrar la veu de l'usuari a l'Administració

f) Donar una major pluralitat política en els mitjans de comunicació, especialment públics, i una major transparència i publicitat dels interessos existents en els mitjans de comunicació privats (molt sovint comercials i força encoberts). Cal denunciar el corporativisme dels mitjans que es fa palès en la negativa a reconèixer errors i acceptar crítiques. D'altra banda, la llibertat d'informació, com a contribució a la formació de l'opinió pública amb la seva crítica al poder, és un dret decisiu en una democràcia, però no ha de considerar-se mai aïllat ni absolutitzat, sinó tenint en compte els drets de cada persona (honor, intimitat, etc.), perquè la seva utilització irresponsable pot ocasionar perjudicis de difícil o impossible reparació

g) Recuperar la política com a vocació (vegeu 2.2.3 c) i h) Democratitzar els partits polítics (vegeu a continuació)

4.2.3. Democràcia i Partits Polítics

El sistema de partits, característic de la política moderna, mostra cada cop més les seves contradiccions, i la seva crisi es projecta sobre el propi sistema de democràcia representativa. Però no per això s'ha de caure en la desqualificació fàcil o en la seva infravaloració, perquè no contribueix a enfortir la democràcia sinó a preparar el terreny a l'autoritarisme³⁵. Per tant, la nostra crítica ha d'orientar-se vers una transformació de l'estructura dels partits i de la seva política.

És evident que els partits polítics són imprescindibles en una democràcia representativa, però alhora resulten inadequats a les necessitats de la vida actual, en no poder donar respostes a moltes demandes existents. Per això cal que es reformin en profunditat i que la seva actuació es complementi amb la de grups, associacions i moviments socials, als quals els partits haurien d'obrir-se per tal que nous valors de la Societat Civil puguin incidir en les estructures estatals i aconseguir que les veritables aspiracions i preocupacions dels ciutadans, així com els valors solidaris, arribin de manera eficaç als òrgans de poder.

R. Dahl considera que la crisi actual de la democràcia representativa és en realitat la crisi del govern d'unes elits sobre el poble³⁶. Per això cal la democratització interna dels partits, per a

trencar la lògica d'organitzacions instrumentals encaminades només a la captació de vots, i per a limitar les tendències oligàrquiques i burocratitzadores que els amenacen d'autoritarisme, i que poden impregnar fins i tot el propi Estat.

Cal buscar, però, un cert equilibri i un mínim de cohesió per poder canalitzar el dissens intern sense fragmentar el partit ni posar-lo en perill, perquè llavors la democratització esdevindria disfuncional per al sistema³⁷.

A partir de tot l'anterior, es poden apuntar algunes mesures tendents a introduir la democràcia dins dels partits polítics, així com d'altres referides al control del seu finançament –per a fer front a la corrupció política–, i a la promoció d'una política més “vocacional” a fi de retornar la credibilitat a les institucions i als seus representants.

a) Democratització interna

És important fer més permeable i transparent l'estructura dels partits i donar cabuda a la responsabilitat i participació dels seus militants, a través dels mitjans següents:

- Reconèixer l'existència de corrents interns, de tradicions culturals diferents, per tal que hi hagi diàleg, interpel·lació, estímul i evolució del partit.
- Flexibilitzar les estructures dels partits; reduir-ne l'aparell; establir rotació dels alts càrrecs.
- Utilitzar consultes internes en temes de transcendència.
- Definir els drets del militant. Lluitar contra la disciplina “cega” dels polítics respecte al partit, perquè perdin el seu caràcter de funcionaris del partit.
- Tenir en compte les bases (militants) a l'hora de confeccionar les candidatures a les eleccions.

b) El finançament dels partits i el seu control. La lluita contra la corrupció política requeriria mitjans com:

- Vetllar per la transparència i el control del sistema de finançament dels partits per a evitar corrupteles. Sotmetre el finançament privat al principi de publicitat, i exigir la identificació dels qui fan donacions de certa quantia.
- Limitació dràstica de les despeses electorals, sobretot en moment de crisi econòmica.
- Regulació estricta dels processos de privatització d'empreses públiques per tal d'impedir que el seu pas a mans privades produeixi beneficis econòmics ocults. Igualment pel que fa, per exemple, a les adjudicacions i licitacions d'obres, projectes i avantprojectes en matèria de construcció.
- Supressió de la immunitat parlamentària, és a dir, del privilegi processal en virtut

del qual és necessària la previa autorització de la Cambra legislativa per a processar i detenir un dels seus membres. La seva raó de ser és evitar la instrumentació política i partidista d'una acusació penal. Avui, però, aquest privilegi es troba en franca decadència en molts països, en haver-se utilitzat molt sovint per a no castigar fets delictius, i de passada desautoritzar l'opinió dels Tribunals. Allò que històricament va néixer com una garantia institucional ha esdevingut un privilegi antidemocràtic i personal. Per això, el parlamentari implicat en un presumpte delictes ha de ser considerat com un ciutadà civil qualsevol, perquè en un estat democràtic la millor garantia per a impedir la utilització política del processament o detenció d'un parlamentari és la independència de Jutges i Tribunals³⁸.

En canvi s'ha d'enfortir la inviolabilitat parlamentària, és a dir, la no responsabilitat per opinions i actes pertanyents a l'exercici de la funció parlamentària, amb la finalitat de garantir la independència i autonomia de la institució.

c) També calen mesures que desincentivin la política professional i afavoreixin la regeneració política, tot potenciant l'aparició de nous líders i una política més vocacional. Per exemple:

- Posar un límit a la renovació dels mandats, començant pel del President del Govern.
- Impulsar un sistema sòlid d'incompatibilitats que inclogui també els càrrecs de confiança.
- Arbitrar mesures que impedeixin que, un cop acabat el seu mandat, els parlamentaris, ministres o altres alts càrrecs puguin ocupar *immediatament* llocs d'importància en la vida pública, ja sigui en el sector públic o bé en el sector privat (banca, televisió, grans empreses, etc.).
- Revisar el sistema d'atribució de sou dels parlamentaris. És un pèssim exemple per als ciutadans que, en una societat on el treball és retribuït segons les lleis del mercat, els parlamentaris siguin l'únic estament que s'autoassigni el sou. Això ajuda a veure els polítics com una "classe" en què l'interès corporatiu és més fort que la representació del poble.

4.3. DEMOCRÀCIA I VIDA ECONÒMICA I LABORAL

La democràcia és un valor amb profundes implicacions econòmiques. S'ha de tenir en compte que una certa desigualtat buida de contingut la llibertat, de l'exercici de la qual neix la vida democràtica. Per tant, la vocació d'una veritable democràcia és la integració de tots els sectors socials: no es pot qüestionar la necessitat d'aprofundir en la seva dimensió econòmica, perquè sense ella la democràcia estaria mancada de la base per a la seva realització.

Així mateix, és clara la influència decisiva de l'economia en la vida política i social. A més, l'economia crea "cultura": valors, normes, opinions, legitimacions que "funcionen" i sense els

quals sembla que no es pot funcionar. En conseqüència, si l'àmbit econòmic s'escapa a la participació i al control democràtic, gran part de la vida social queda fora de la democràcia.

4.3.1. Democràcia i economia de mercat

L'economia de mercat amb la seva lògica ha esdevingut la institució que regula les relacions socials. Ni tan sols l'Estat no se n'escapa. Però malgrat que actualment no s'hi veu una alternativa i les úniques propostes viables són les que parteixen del funcionament capitalista, no per això l'esfondrament del "socialisme real" ha de legitimar les injustícies generades pel mercat. El capitalisme és un sistema que produeix riquesa, però no la distribueix; produeix beneficis, però no satisfà totes les necessitats sentides per la població³⁹. Cal no oblidar-ne les víctimes. Perquè la tendència és anar més enllà de la societat de l'explotació, vers una societat de la marginalitat (societat dels tres terços) i els exclosos actuals corren el risc de no existir, desposseïts com estan, a la pràctica, de la seva condició política de ciutadans i, per tant, del gaudi real de democràcia.

Si el mercat és vàlid com a mecanisme d'assignació eficient dels recursos i de generació de renda, la intervenció estatal és necessària per a fer front als seus desequilibris, tot i que conjuntament amb els diferents agents socials, que poden ajudar a solucionar necessitats i també a detectar-les.

Per tant, el mercat no s'ha de contemplar com un bé absolut; és la causa primera de l'individualisme i la insolidaritat que patim.⁴⁰

L'afany de benefici s'ha convertit en el motor de la producció de riquesa, però el simple creixement econòmic no garanteix un repartiment equitatiu que dugui a unes cotes majors d'igualtat. En conseqüència, el creixement no s'ha de veure com la finalitat primordial del desenvolupament sinó com un mitjà per aconseguir una vida digna per a tothom o, si es vol, com un fi a articular amb altres d'igual o superior importància. Quan això s'oblida la desigualtat relativa augmenta. És evident que s'ha de crear riquesa, però cal veure com fer-la arribar a tothom.

La persona com a centre, el sistema econòmic al seu servei

El model de democràcia proposat situa la persona com a centre, i el sistema econòmic ha d'estar al seu servei. El mercat ha de respondre eficaçment a les necessitats reals de tota la població. Per a aconseguir-ho, cal cercar un desenvolupament que trenqui amb la irresponsabilitat organitzada sobre la qual s'ha bastit el model actual, un desenvolupament amb justícia que tingui per base la solidaritat i una perspectiva més àmplia que el moment present. En aquest sentit es comença a prendre consciència del desastre ecològic com a revers del progrés i de la necessitat de no comprometre la supervivència de generacions futures⁴¹.

Aquest model més humà hauria de centrar-se en un creixement més limitat, no tant quantitatiu com qualitatiu, perquè augmentar indefinidament la producció és incoherent amb la noció de mesura i d'equilibri que ha de presidir qualsevol societat civilitzada.

Ara bé, tampoc no s'ha de caure en el parany de voler potenciar sense més la qualitat de vida, perquè si aquest creixement qualitatiu no va unit a una perspectiva solidària, també pot conduir a un increment de la dualització de la societat.

S'ha de tenir en compte que la “qualitat de vida” no es refereix exclusivament als aspectes materials de l'existència, i val aquí la frase bíblica: “que el Regne de Déu (màxima qualitat de vida) no és pas cosa de menjar o de beure sinó justícia i pau i joia en l'Esperit Sant” (Rom.14,17-18). Altrament estem construint una societat on persones amb profundes insatisfaccions i depressions psíquiques viuen refinaments materials insòlits.

D'altra banda, caldria que es tractés d'un model d'economia a escala més humana, és a dir, descentralitzada, per a detectar-ne les necessitats i establir una millor col.laboració entre els sectors públic i privat.

Això vol dir que cal introduir canvis en els hàbits i formes de vida en un sentit de moderació. La contemplació del sofriment aliè ha de ser un obstacle per al benestar i la felicitat.

Caldria potenciar i treballar algunes actituds de fons com ara:

- a) Deixar de banda antics recels i fer confiança als treballadors a l'hora de valorar la seva capacitat per escollir els seus representants i prendre decisions sobre l'empresa, malgrat les complexitats tècniques. Si se'ls considera capacitats per elegir els seus representats polítics, en una societat democràtica no se'ls pot negar la participació en qüestions que els afecten d'una forma tan immediata i directa⁴².
- b) Considerar la solidaritat com un guany col·lectiu, no des d'una contraposició entre individu i societat.
- c) No veure els altres com a enemics potencials en una mena de jungla competitiva, sinó com a éssers amb qui cal cooperar i ajudar en allò que sigui possible, per tal de trencar així l'egoisme individualista i insolidari. Una dosi moderada de competitivitat pot motivar l'esforç humà; però la competitivitat com a únic ingredient no pot ser la raó de l'existència humana. Com s'ha dit abans en parlar de la societat civil (punt 4.1.), caminar en aquest sentit suposa crear àmbits on exercitar i sentir com a necessària la solidaritat, fent que aquesta sigui eficaç.
- d) Davant l'aparició de l'atur estructural, propiciat i afavorit per les noves tecnologies⁴³, començar a pensar seriosament en la necessitat de repartir no tan sols la riquesa, sinó també el treball, alliberant temps per a tasques no productives però socialment necessàries, allunyades tant del model propi de les empreses lucratives com de la burocràcia estatal; cal transformar les nostres actituds culturals vers el treball, i trencar amb la correlació rendes/treball productiu⁴⁴. Molts experts creuen que cada cop hi ha menys raons morals i econòmiques perquè el temps treballat sigui l'únic barem que doni dret a una part de la riquesa produïda, però encara manca coratge polític per a canviar-ho⁴⁵.
- e) Ser conscients que cal anar vers una reducció voluntària del consum, des d'una

opció de solidaritat que, sensible a la situació de deteriorament humà d'amplis sectors socials i a la necessitat de compartir, qüestionari el model productivista de creixement il·limitat.

f) Començar a qüestionar-se els enormes desnivells de renda que hi ha a la societat, gens proporcionals a les necessitats reals i que, especialment en moments de crisi econòmica, són un veritable insult a la pobresa i la marginació existent.

2.3.2. Propostes a treballar

a) Democràcia econòmica:

1. Introduir el procés democràtic i descentralitzat en *la presa de decisions econòmiques*. Aprofitar alguns mecanismes de la democràcia política com, per exemple, les consultes públiques als ciutadans.

2. Que els poders públics fixin *en clau de solidaritat les prioritats* i els valors sobre les quals es decideixen les opcions econòmiques i polítiques.

La despesa i la inversió pública s'han de prioritzar, i evitar-ne la innecessària quan no hi ha garantits uns mínims de subsistència digna per a tots els ciutadans. Això hauria de tenir una traducció clara en els Pressupostos (Estat, comunitats autònomes, municipis), on s'hi podria introduir algun mecanisme de consulta als ciutadans en relació a la prioritització de les partides pressupostàries. Cal que l'Administració expliqui amb claredat als ciutadans a què es destinen els seus impostos.

3. *Millorar la gestió pública dels serveis existents*, mitjançant mecanismes de control, fiscalització i -en algunes ocasions- decisió en mans d'organitzacions d'usuaris. Caldria trobar fórmules per tal que les dotacions pressupostàries poguessin ser pactades amb els usuaris.

4. Decidir, democràticament, *quins béns han de dependre del mercat i quins altres n'han de quedar fora*.

5. *Replantejar-se la tendència actual a donar independència plena als bancs centrals de cada país*. Si bé és cert que “no es pot deixar a l'Executiu la facultat d'usar instruments importants de política monetària per a fins extra-econòmics (com ara dur a terme una política expansiva per motius electorals)”⁴⁶, també cal tenir present els inconvenients d'una independència total respecte dels poders executiu i legislatiu. Això no tan sols fa que el banc central gaudeixi d'un poder immens i incontrolable, i es converteixi en una mena d'Estat dins l'Estat, sinó que fins i tot la seva actuació pot arribar a ser negativa per als interessos del país, perquè en política econòmica i monetària la coordinació amb l'executiu -i el control del Parlament- és essencial. D'altra banda, cal no oblidar el paper imprescindible del govern -cap banc central no ho pot fer- com a mitjancer i àrbitre dels conflictes d'interessos que es presenten en tota societat amb economia de mercat^{46 bis}.

b) Democràcia laboral:

1. *Afavorir la participació dels treballadors* a les empreses tant en la direcció com en el repartiment de beneficis, a fi de trencar el caràcter de mercaderia de la força de treball i la seva consegüent alienació. Cal tenir present l'experiència de les cooperatives, model d'empresa democràtica que s'ha mostrat viable en el sistema econòmic actual⁴⁷. És important trobar mecanismes de participació dels treballadors en la gestió de la política d'inversions de les seves empreses.

2. Desenvolupar mecanismes de *consulta als treballadors*. Trencar amb la manca d'informació sobre la marxa de l'empresa. Transparència.

3. Democratitzar l'empresa: *anar transformant les rígides estructures verticals* en estructures horitzontals i de repartiment de responsabilitats. Afavorir el treball en equip i la coordinació entre empreses.

4. Davant el model de concentració de fàbriques i oficines existent, *anar vers una major distribució del teixit industrial*, crear infraestructures per tot el territori per a combatre els desequilibris, i fomentar l'actuació descentralitzada mitjançant xarxes d'empreses més petites per tal d'afavorir un treball més humà i menys despersonalitzat.

4.4. DEMOCRÀCIA COM A CULTURA

A fi que la democràcia arrelhi cal viure uns determinats valors que, profundament compartits, generin un consens actiu al seu voltant en la línia de recuperar el sentit social de la convivència. Aquests valors són imprescindibles per a poder assumir, des d'una perspectiva democràtica, els canvis tecnològics causats per les profundes transformacions culturals i socials.

4.4.1. Contradicció entre cultura individualista i instrumental i societat democràtica

La cultura de l'Estat del Benestar es basa en un paradigma marcadament individualista i economicista, que potencia la competitivitat, el culte a la riquesa i l'hedonisme narcisista, i tendeix a mantenir els individus en el seu paper de massa separada de la minoria privilegiada dirigent. La societat actual es troba alienada per un consum que ha esdevingut un fet cultural i que genera un conformisme social, afavorit especialment pels mitjans de comunicació⁴⁸. Aquest predomini de valors individualistes -que són clarament insuficients per al model de democràcia que proposem- impedeix copsar els reptes col·lectius i fa inviable un projecte polític que limiti les aspiracions egoistes de l'individu.

D'altra banda, en les societats industrials avançades s'imposa la racionalitat tècnica, i l'estructura política i institucional es va adaptant a les seves exigències de pragmatisme i eficàcia. De fet vivim en societats on *l'Administració ha substituït la política*, i on *la tècnica ha substituït la ideologia*: és a dir, *els experts en mitjans han substituït els experts en fins*. S'ha imposat la burocràcia que -encara que pretesament neutral- és profundament

conservadora, perquè ajuda a consolidar la situació vigent, com la despolitització, l'acriticisme i la desaparició pública de la moral, que són els seus fruits⁴⁹.

Les democràcies liberals han tingut més èxit pràctic en crear sistemes de govern capaços de limitar el poder i d'assegurar als ciutadans i grups una esfera de llibertat, que en aconseguir una extensa cultura política, basada en uns valors compartits i afavoridora de la participació. D'aquesta manera, *el profund elitisme de les democràcies actuals deixa sense defensa la democràcia en moments de greu crisi social i política*.

Però per tal que la democràcia pugui mantenir-se, calen demòcrates. La democràcia no és només un conjunt de procediments legals; és sobretot una cultura, uns valors, unes actituds bàsiques del tot necessàries per a orientar i emmarcar la pluralitat d'opcions existents.

És urgent recuperar el sentit crític i educar en ell

La democràcia necessita ciutadans disposats a judicar les institucions i les seves pràctiques i a considerar-les bones només si afavoreixen el desenvolupament de la seva autonomia, de la seva capacitat d'esdevenir persones. En conseqüència, és important educar i formar en un esperit crític i en el discerniment, per tal d'enfortir la consciència de llibertat i autonomia individual davant de la multitud d'ofertes i d'estímuls que assetgen i pressionen per tots costats. No es pot renunciar a la possibilitat d'elegir segons els veritables i legítims interessos de les persones. Cal crear una cultura democràtica crítica davant de l'acriticisme del model capitalista, i recuperar el paper de la cultura com a instrument de canvi i transformació. Caldria, en aquest sentit, que l'intel·lectual recuperés el seu paper crític.

No basta tampoc amb el discurs dels drets, sinó que cal impulsar el *discurs complementari dels deures*, perquè els uns no són possibles sense els altres. Fóra bo redactar una *Declaració dels Deures de l'Home* -en paraules del subtítol (*L'enracinement. Prélude à une déclaration des devoirs envers l'être humain*) d'una obra de Simone Weil. Aquesta és una tasca de tots que serviria per a donar identitat a la Declaració de Drets humans i per a no oblidar que “en l'home no hi ha cap dret que no sigui una responsabilitat ni cap deure que no sigui un regal”⁵⁰, tot evitant així que la societat s'omplís de reivindicacions insolidàries.

També cal reformular els valors clàssics. Llibertat, igualtat, justícia i solidaritat s'han de concebre com a principis necessàriament interrelacionats.

La llibertat, condició inherent a tota persona, mitjançant la qual posa en pràctica la seva capacitat de decisió i d'autocontrol, ha de ser contemplada com a expressió d'un vincle social lliure i de la determinació positiva de fins comuns, perquè les llibertats personals i polítiques no tenen possibilitat de realització plena sense la seva dimensió social. Es tracta, per tant, d'una llibertat positiva, d'una “llibertat per a”, no tan sols d'una “llibertat de”, perquè si només es dóna la segona, la llibertat personal acaba en desamor i en injustícia.

Aquesta llibertat que és, en definitiva, llibertat en la justícia i la solidaritat en incloure la preocupació per l'altre, està íntimament relacionada amb la responsabilitat. L'home lliure és aquell que viu en la responsabilitat i no l'escamoteja esperant que els altres li resolguin els problemes (actualment la gent se sent més “client” de l'Estat que mai i menys protagonista del

fet col·lectiu).

Cal ser conscients que les persones no són omnipotents amb la llibertat, precisament perquè ha de conviure amb la llibertat dels altres, i s'imposa l'autocontrol i la moderació del desig en tots els àmbits.

D'altra banda, la igualtat, la justícia i la solidaritat, com la mateixa llibertat, es fonamenten en la dignitat de la persona humana. La solidaritat fa possibles aquests altres valors i en compensa les inevitables insuficiències.

És evident que si els ciutadans no cultiven els valors ètics el sistema democràtic no pot arrelar-se. Alguns dels valors que haurien de presidir la cultura cívica de la societat són:

— **Pluralisme:** Davant la diversitat de creences existent en la societat, ningú no pot absolutitzar les pròpies opcions ni imposar-les per la força o subtilment, mitjançant les formes de poder que cadascú exerceix. L'assumpció del pluralisme, però, no s'ha de confondre amb relativisme, és a dir, amb la renúncia a establir criteris i preferències o a comprometre's amb determinades opcions de vida. No s'ha de convertir el reconeixement de l'altre en la coartada de la indefinició pròpia.

— **Diàleg:** La condició postmoderna el fa més necessari que mai, perquè la presa de decisions s'ha de fer en unes condicions de complexitat tal que fan imprescindible la cooperació. El diàleg es presenta així més que com a confrontació, com a model per a solucionar els conflictes en societats permanentment evolutives.

— **Tolerància:** El respecte per l'altre porta a valorar-lo i acceptar-lo, i a l'enriquiment recíproc: això és tolerància, que no indiferència.

4.4.2. Propostes a treballar

En aquest camp és gairebé impossible fer propostes massa concretes perquè les iniciatives de l'esperit són les menys planificables de la persona. Tanmateix es poden enumerar una sèrie de valors que configuren l'ànima de qualsevol sistema democràtic, i sense els quals només hi ha "democràcies sense ànima".

a) Valor de la relació humana contra valor de canvi

En la relació amb els altres, i atès que avui el valor dominant és el de canvi, afavorir valors com la tendresa, la gratuïtat, l'amistat, la sensibilitat del deixar-se impactar pels esdeveniments, saber escoltar l'altre, impulsar les relacions basades en la confiança, no en el domini.

b) Valors comunitaris contra consum individual

Qüestionar el consumisme com a base de la felicitat i buscar i veure com a motor del desenvolupament no l'individualisme tancat i insolidari, sinó l'humanisme basat en la solidaritat compartida; impulsar valors postmaterialistes, no vinculats a la cultura del treball, renunciant a convertir-ho tot en mercaderia; afavorir valors que donin a l'individu una dimensió social com la participació davant l'acceptació passiva.

c) Capacitació per a judicar i prendre decisions personals

Educar l'individu perquè no sigui indiferent a les diverses opcions que se li presenten i pugui les distingir “amb criteri”. Ajudar a desenvolupar gustos, preferències, principis a partir dels quals es pugui realment fer una elecció, essent conscient que hi ha diverses alternatives. En això és molt important tant la informació com la seva canalització i distribució: estar informat equival cada cop més a estar en condicions de decidir i d'imposar-se en el procés de presa de decisions.

d) Foment dels valors de l'ecologisme, la pau i la no violència

Encara que es vanaglorii de ser el bressol de la democràcia, l'Occident ha afavorit la cultura de l'interès per sobre d'una cultura del respecte. I la manca d'una actitud respectuosa és a la base tant del maltracte a la terra com del maltracte als altres. Un text provinent d'una altra cultura ens pot ajudar a comprendre-ho:

“Els nostres avantpassats mai no passaren per alt que s'havia de demanar permís a tot ésser vivent per a utilitzar-lo i per a poder menjar i tot això. I això ja no existeix... Els nostres avantpassats van ser humils... Els nostres pares van ser violats pels blancs, els pecadors, els assassins. I els nostres avantpassats no en tenien cap culpa. Els nostres avantpassats ens deien que els més ancians aguantaven fins els 125 anys i que ara ens morim als quaranta, als trenta anys”⁵¹.

e) Que els mitjans siguin efectivament comunicació i no de propaganda i autopromoció

Impulsar en aquests mitjans no tan sols la transmissió de coneixements, sinó també la comunicació de la pròpia experiència existencial del transmissor que cerca connectar amb el receptor, a fi d'oferir dades elaborades críticament i vitalment.

f) Una raó pluridimensional i no reductiva

Fer permeable la raó instrumental i tècnica als plantejaments ètics, tenint present que les objectivacions tecnològiques i burocràtiques són producte de l'acció humana i per tant participen de la dimensió ètica de tota acció.

g) Recuperar el valor austeritat

Només serà possible edificar una convivència ètica i democràtica si s'accepta el valor de la sobrietat compartida davant el luxe exclusivitzat, i la llibertat d'una voluntat forta davant la falsa llibertat que és joguina de qualsevol vent.

h) Superar els implícits masclistes de la nostra cultura

Per més que es lluiti per a superar el tracte discriminatori a la dona en el camp legal, aquest esforç serà insuficient si no es transformen molts valors tàcits masclistes de l'entorn cultural. Hi ha encara molts homes que es consideren bons esposos i pares de família honrats, però continuen pensant inconscientment que l'existència de la dona no es justifica per la seva dignitat de persona sinó sols per la seva capacitat biològica de dur fills al món. I posen la seva pròpia autoafirmació i la superació de la seva inseguretat masculina en fer sentir a la dona que “aquest és el seu lloc”.

Aquests pseudovalors tàcits no s'expressen molt, però continuen actuant i transmetent-se en una espècie d'inconscient col·lectiu. Com totes les desigualtats acceptades, constitueixen una amenaça contra la vida democràtica.

Escola i família

Els àmbits familiar i escolar són essencials en l'educació vers la solidaritat. Així, a la família, cal fomentar la dedicació i el diàleg veritable entre pares i fills i valorar l'experiència dels avis, element clau per a mantenir viva la “memòria històrica”, molt important per al treball, la lluita i la consolidació de la democràcia.

A l'escola cal educar per a la transformació, buscant una integració crítica en el sistema democràtic, essencial per anar detectant els seus mancaments i lluitar contra les seves insuficiències; cal formar en l'exercici solidari de la llibertat i en la pro-socialitat⁵². Cal fer reflexionar l'alumne sobre la transcendència dels grups; educar en el respecte a les diferències per ajudar a viure la diferència en la igualtat; fomentar l'esperit democràtic mitjançant la participació i descentralització de responsabilitats, etc.

Així doncs, família i escola haurien d'actuar contra el lamentable “narcotràfic” de la televisió. Cal reconèixer amb tristor que l'aparició de les televisions privades, amb les seves guerres d'audiència, no ha servit per a donar més pluralitat i més llibertat, sinó tan sols per a rebaixar la qualitat (els millors programes queden en hores de poca audiència) i insensibilitzar més el ciutadà.

* * * * *

Tot això s'ha de contemplar en el marc d'una mundialització dels problemes on l'Estat-Nació

ha quedat petit per a resoldre'l's.

Avui hi ha una creixent acumulació de poder, no controlat pels ciutadans, en instàncies supra-estats (per exemple, Comunitat Europea). Així mateix la relació entre l'ordre econòmic mundial i les economies particulars es posada cada cop més en evidència. Tot això fa que calgui arbitrar mecanismes de participació democràtica i control de les pràctiques decisionals polítiques i econòmiques a escala supra-estatal, per tal de superar el gran dèficit democràtic existent, que fa que aquestes decisions puguin posar en perill, en l'ordre intern dels Estats, qualsevol aprofundiment democràtic en el sentit exposat.

Finalment hem de dir també que, davant la constatació que persisteixen els desequilibris i que la pobresa absoluta s'està incrementant en termes numèrics en el món, urgeix configurar un nou ordre econòmic més just i equitatiu, perquè també s'ha de valorar la "puresa" democràtica d'un Estat per les repercussions de la seva política cara a l'exterior. Encara que els poderosos de la Terra es felicitin per l'extensió de les democràcies, és necessari proclamar que no pot haver-hi veritable democràcia mundial sense la creació d'aquell Nou Ordre Econòmic Internacional que l'ONU va aprovar solemnement fa gairebé vint anys, en una resolució que hauria de continuar essent una crida profètica irrenunciable, evitant quedar-se en un mer paper mullat com moltes vegades malauradament passa.

5. CONCLUSIÓ: LA DEMOCRÀCIA COM A CAMÍ

Algunes de les propostes anteriors poden semblar irrealitzables. El que és important, però, és que marquin de veritat la direcció de la marxa de la societat. Caminar vers elles i no contra elles.

En resum, el que es proposa és un aprofundiment en la democràcia mitjançant una reflexió sobre el seu futur, a partir de les seves deficiències actuals. Es tracta de construir un sistema de convivència no excloent que possibiliti el reconeixement i la realització de la persona des de la seva llibertat en la solidaritat. El camí per assolir-ho passa per la democratització des de dos àmbits: l'institucional i el social.

Pel que fa a l'àmbit social, cal arrelar la democràcia a la vida i estructurar un nou ordre social, basat en la justícia i la solidaritat, a partir de les potencialitats de la Societat Civil, on els ciutadans tinguin el protagonisme. La relació dialèctica entre ciutadans i Estat obrirà vies perquè un sistema humanitzant de democràcia amb continguts substantius esdevingui possibilitat real i esperança, i descobreixi la força de futur de les modestes realitzacions actuals.

NOTES

1. La democràcia com a procediment més adequat per a desenvolupar l'autonomia individual, a V. Camps, "Virtualidades de una ética civil", Iglesia Viva, n.155, Valencia 1991, p. 461.
2. Sobre democràcia i exigències ètiques és interessant, Pe. Paulo Menezes, "Democracia e exigencias éticas", a CNBB, Seminário "Exigencias Eticas da Ordem Democrática: Sociedade, Igreja e Democracia", Edicoes Loyola, Sao Paulo 1989, p. 59-69, i per a una estudi sobre una ètica de les virtuts cíviques del nostre temps, V. Camps, "Virtudes públicas", Espasa-Calpe, Madrid, 1990, i també A. Cortina, "Ética mínima", Ed. Tecnos, Madrid, 1986.
3. En aquest sentit, Imanol Zubero, "Modelo de desarrollo y justicia económica", a J. Segura i altres, "Economía de mercado, crisis industrial y sabiduría cristiana", Ed. Desclée de Brouwer, Bilbao, 1992, p. 31.
4. cit. per I. Zubero, art. cit., p. 34.
5. V. Camps, "Virtudes...", op. cit., p. 33.
6. Vegi's, S. Bowles, D. Gordon i T. Weisskopf, "Tras la economía del despilfarro. Una economía democrática para el año 2.000", Madrid 1992, a més del que després es dirà sobre economia i democràcia en la part 4.3 d'aquest quadern.
7. Reyes Mate, "Mística y Política", Ed. Verbo Divino, Estella, 1990, p. 54. En aquesta mateixa línia l'article d'I. Zubero, p. 42-54.
8. I. Ellacuría, "Utopía y profetismo desde América Latina", a "Mysterium Liberationis" Volumen 1. Ed. Trotta, Madrid 1990, p. 393-442 (st. 426), on es mostra partidari d'una "civilització de la pobresa", fundada en un humanisme materialista i animada per una interpretació cristiana de l'home i de la història, i que rebutja l'acumulació de capital i la riquesa com a motor de la història i principi d'humanització.
9. X. Arbós y S. Giner, "La gobernabilidad. Ciudadanía y democracia en la encrucijada mundial", Ed. Siglo XXI, Madrid, 1993, p. 104.
10. Utilitzem el terme *corporativisme* en el mateix sentit que altres autors utilitzen el terme *corporatisme*, lluny per tant, de qualsevol connotació que el pugui referir als termes feixistes.
- 10 bis. En el llibre de R. Argullol, E. Trías, "El cansancio de Occidente", Ed. Destino-Ancora y Delfín, Barcelona, 1992, p. 40, s'utilitza aquesta denominació.
11. És interessant, al respecte, J.K. Galbraith, "La cultura de la satisfacción", Ed. Ariel, Barcelona, 1992, que tracta dels EUA però que també és aplicable a les democràcies europees.
12. J.R. Capella, "Los ciudadanos siervos", Ed. Trotta, Madrid, 1993, p. 136.

13. J.I. González Faus, “Despotismo tecnocrático. Meditación sobre la democracia”, a Noticias Obreras, 1.7.93- 15.7.93, p. 38-39.
14. Aquesta concepció, d'altra banda, és a la base de la democràcia representativa. El mateix podria dir-se en el cas d'un sistema d'economia centralitzada que fa dependre els ciutadans de l'Estat i els desincentiva.
15. N. Bobbio, “El futuro de la democracia”, Ed. Plaza y Janés, Barcelona, p. 43.
16. En aquest sentit el llibre de J.R. Capella, “Los ciudadanos siervos”, és una anàlisi bona i suggerent.
17. Vid, J.R. Capella, op. cit., p. 61-62. També, P. Barcellona, “Posmodernidad y Comunidad”, Ed. Trotta, Madrid, 1992.
18. V. Renes, “Reino de Dios y organizaciones populares alternativas”, Sal Terrae, n. 945, Santander, 1992, p. 308.
19. N. Bobbio, op. cit. És interessant, també, A. Cortina, “Democracia. El dogma de nuestro tiempo”, a Claves de la Razón Práctica, n. 29, Madrid, 1993, p. 31-32, que fa notar aquest fet i clarifica els diferents models de democràcia.
20. F.J. Vitoria, “Crisis Industrial y sabiduría cristiana”, a J. Segura i altres, op. cit., p. 109.
21. D'aquesta desconfiança neix el model liberal de democràcia com a procediment, d'origen nord-americà. La concepció de la democràcia com a vehicle de progrés té les seves arrels en la Revolució Francesa, que contempla el poder polític no tant com a amenaça potencial per als ciutadans i els seus drets i llibertats, sinó com a valuós mitjà per a promoure la transformació progressista de la societat. En conseqüència aquesta concepció, a diferència de la primera, valora més els resultats de les polítiques que els procediments utilitzats
22. En aquest sentit, F. Requejo, “Las democracias. Democracia antigua, Democracia liberal y Estado del Bienestar”, Ed. Ariel, Barcelona, 1990, p. 73 i seg. També, R. Cotarelo, “En torno a la teoría de la democracia”, Cuadernos y Debates, n. 23, Centro de Estudios Constitucionales, Madrid, 1990.
23. Per a un estudi de la lògica del partit competitiu en una democràcia representativa, C. Offe, “Partidos políticos y nuevos movimientos sociales”, Ed. Sistema, Madrid, 1988, p. 89 i seg.
24. R. García, “Entre la justicia y el mercado. Nuevo paradigma para la Sociedad Civil”, Ed. Acción Cultural Cristiana, Madrid, 1992, p. 109.
25. És interessant, al respecte, J. Miralles, “Judici sociològic. Valoració de la situació resultant”, a J.N. García-Nieto i altres, “Naufragi d'utopies? Què cal salvar”, Ed. Claret, Barcelona, 1988, p. 71-79.

26. Vid. F. Savater, "Ética como amor propio", Ed. Mondadori, Madrid, 1988, p. 256-273.
27. Sobre l'actuació a favor i des de la marginació, J. García Roca, "la exclusión como llamada", Sal Terrae n. 957, Santander, 1993, p. 327-341.
28. J.Travé, "Crisis del Estado Social y retorno de la Sociedad Civil", a J.N. García-Nieto i altres, "La sociedad del desempleo", Cristianisme i Justícia, Barcelona, 1989, p. 116.
29. P. Flores d'Arcais, "Un ideal hecho farsa", El País, Temas de nuestra época, año VI, n. 239, 19 de junio de 1992, p. 3.
30. V.Camps, "Ética, retórica, política", Alianza Editorial, Madrid, 1988, p. 100-112.
31. G. Hermet, "El desafío de las viejas democracias", a Revista Internacional de Ciencias Sociales, n. 129, Madrid, 1991, UNESCO, p. 475 i seg. i, d'aquest mateix autor, "El pueblo contra la democracia", Instituto de Estudios Económicos, Madrid, 1989.
32. Per a una anàlisi concisa de l'evolució dels partits, la burocratització i les seves conseqüències, J.M. Mardones, "Fe y política. El compromiso político de los cristianos en tiempos de desencanto", Ed. Sal Terrae, Santander 1993, p. 47-50; 92-97.
33. Així, segons els resultats obtinguts en les darreres eleccions generals (6 de Juny de 1993): Izquierda Unida-Iniciativa per Catalunya (IU-IC), amb aproximadament la quarta part de vots que el Partido Popular (PP), té gairebé la vuitena part de diputats; mentre que el Centro Democrático Social (CDS), amb quasi mig milió de vots, no n'obté cap; i, en canvi, Coalición Canaria (CC), amb 200.000 vots, n'obté 4.
34. "Ja no són els Parlaments els que elaboren les lleis, sinó els diversos grups de pressió (l'armamentístic, l'industrial, etc.). Les lleis sobre l'exportació d'armament, per exemple, es redacten fonamentalment per a beneficiar els exportadors d'armes. Això converteix la democràcia en una burla. I les persones com jo, que portem anys dient que la democràcia és una institució meravellosa, comencem a recelar. Estem descobrint que alguns polítics d'alçada no són altra cosa que lladres. Quelcom d'insubstituïble s'està destruint", Günter Grass a El Mundo, 10 de març de 1991.
35. N. Sartorius, "Programa para una nueva izquierda", El País-Aguilar, Madrid 1992, p. 137.
36. R. Dahl, "La democracia y sus críticos", Ed. Paidós, Barcelona-Buenos Aires-México, 1992, p. 21 i seg.
37. Sobre els problemes que planteja la democratització dels partits, F. Requejo, op. cit., p. 165 i seg.
38. Aquest privilegi apareix històricament per a compensar la precària situació en què es trobaven les Assemblees legislatives davant els poders absoluts ostentats pels Governos. Superades aquestes circumstàncies per l'afiançament de l'Estat de Dret i la consegüent independència del Poder Judicial, ha perdut la seva raó de ser.

39. Veure, entre d'altres, J. Albarracín, “La economía de mercado”, Ed. Trotta, Madrid, 1991, p. 19.
40. És de gran interès en aquest sentit l'obra d'Hugo Assmann, “A idolatria do mercado”, Sao Paulo, 1989.
41. I. Zubero, art. cit., p. 15 i seg.
42. Vegeu D. Schweickart, “Democràcia econòmica. Proposta per un socialisme eficaç”, Ed. Cristianisme i Justícia, n. 53, Barcelona, 1993, on s'afirma, a partir d'estudis realitzats, que la participació dels treballadors, tant a la direcció com en el repartiment de beneficis, tendeix a incrementar la productivitat.
43. El problema de l'atur no pot reduir-se a una qüestió de crisi econòmica o de falta de competitivitat d'una economia, oblidant l'impacte decisiu de la revolució tecnològica moderna. Vegeu, al respecte, M. José Audet, “Ante un problema común del mundo desarrollado, España acumula casi todas las malas notas”, a Cuatro semanas y Le Monde Diplomatique, n. 3, abril 1993, p. 6-8, on s'analitza la situació espanyola pel que fa al problema de l'atur i es posa de manifest la insuficiència de les propostes, tant de la dreta com de l'esquerra, presoners d'un discurs fonamentalment econòmic i productivista: el que cal és una veritable revolució en els conceptes, els costums i l'organització del treball; això exigeix un canvi de mentalitat, un canvi cultural de gran amplitud, impracticable només a escala d'Estat-Nació.
44. Per a una reflexió vers una política de “plena activitat” que comporti un repartiment del treball lligat a una assignació bàsica universal o salari ciutadà per a finançar les ocupacions d'utilitat social lliurement escollides, J.N. García-Nieto, “Un projecte de Societat en clau d'utopia”, Ed. Cristianisme i Justícia, n. 27, Barcelona, 1989, i també, aprofundint en el mateix tema, E. Rojo i J.N. García-Nieto, “Renda mínima i salari ciutadà. Lluita contra la pobresa i canvi social”, Ed. Cristianisme i Justícia, n. 30, Barcelona 1989.
45. Entre altres, André Gorz, “Métamorphose du travail”, Ed. Galilée, París 1988 i Guy Aznar, “Tous à mi-temps”, Ed. Seuil, París 1981.
46. Luis de Sebastián, “Ante la inminencia de una medida trascendental, la independencia del Banco Central debe debatirse”, a Cuatro semanas y Le Monde Diplomatique, n. 2, març 1993, pp. 14-15.
- 46 bis. Vid. Luis de Sebastián, art. cit. on es fa una crítica de l'actuació del Bundesbank i es posen de manifest els seus límits davant la situació econòmica alemanya.
47. És interessant citar els casos de Mondragón, el cooperativisme sanitari i farmacèutic a Catalunya, l'agrícola al Delta de l'Ebre i el fruiter a l'Horta de València, entre d'altres.
48. J. Cueto, “La Sociedad de consumo de masas”, Ed. Salvat, Barcelona, 1981.
49. Per a una anàlisi de les racionalitats jurídica i tècnica, M. García-Pelayo, “Burocracia y Tecnocracia”, Alianza Universidad, Barcelona, 1987.

50. J.I. González Faus, “Cincuenta años de la muerte de Simone Weil ¿Será posible que haya existido una mujer así?”, a Cuatro semanas y Le Monde Diplomatique, n. 7, agost 1993, p. 34.
51. E. Burgos, “Me llamo Rigoberta Menchú y así me nació la conciencia”, Ed. Seix-Barral, Barcelona 1993, p. 92-93.
52. R. Roche Olivar, “Psicología y Educación de la prosocialidad”, Barcelona, 1990, en especial el cap. XI; també és d'interès, “Ètica i escola: el tractament pedagògic de la diferència”, Didàctiques, Rosa Sensat, Ed. 62, Barcelona, 1989.

EPÍLEG. DEMOCRÀCIA COM A EUCARISTIA

José I. González Faus

El 1791, el papa Pius VI va condemnar la Declaració dels drets de l'home com quelcom “monstruós que, no obstant, per a l'Assemblea [de la Revolució Francesa] sembla derivar *de la igualtat i llibertat connaturals a tots els homes*” (Breu *Quod aliquantum*). El 1980, a Bourget, el papa Joan Pau II va afirmar que el lema de la revolució (Llibertat, Igualtat, Fraternitat) representa l'expressió d'uns valors cristians i que els qui van encunyar aquest lema “volien actuar en favor de l'home”. Actuar a favor de l'home és, segons aquest mateix papa, “allò més important del món visible ja que, per la seva encarnació, el Fill de Déu s'ha unit d'alguna manera a tot home” (RH 9).

Aquesta pinzellada històrica resumeix una batalla absurda i mal plantejada que va incapacitar l'església per “llegir els signes dels temps” i la va fer oposar-se a les democràcies naixents: l'oposició entre els drets de l'home i els drets de Déu.

Evangelí i Drets humans

1. Si l'església d'aquella època hagués jutjat més des dels evangelis i no des de presumptes filosofies “naturals”, s'hauria trobat amb l'escena del lavatori de peus dels deixebles per Jesús, al capítol 13 de sant Joan: la impressionant solemnitat que introdueix l'escena (estimà els seus fins al màxim..., sabent que venia de Déu i tornava a Déu..) ja avisa el lector que allí es conté l'ensenyament central d'aquest evangeli: “si Jo, a qui anomeneu Senyor i Mestre, us he rentat els peus, molt més vosaltres heu de rentar-vos-els, els uns als altres” (Jo 13,13-14).

Però si aquest ensenyament clau el transmetem amb llenguatge ritual, això de “rentar els peus” quedarà reduït a una cerimònia ocasional i una mica falsa, com ho són totes les cerimònies desconnectades de la vida. El gest simbòlic de Jesús va ser fet per ser traduït a les demandes de cada època. Aleshores, l'ensenyament central de sant Joan avui el podem reformular així: “si Jo que sóc Senyor i Mestre he creat els vostres Drets, molt més vosaltres heu de respectar cadascun dels drets dels altres”.

Aquí suggereix l'Evangelí un dels fonaments teològics de la democràcia: que, *per voluntat del mateix Déu revelat en Jesús*, els “drets de Déu” són precisament els drets de l'home. I no altres. Voler respectar “altres” drets de Déu, distints dels drets de l'home pot ser només una manera de buscar-se poder, per part dels qui es creuen “representants de Déu”. Com a mínim pot ser equivalent a la conducta de sant Pere a la Cena quan va deixar que Jesús li rentés els peus. I mereix per tant la mateixa resposta de Jesús a Pere: si busques defensar els Meus drets *al marge dels drets dels homes*, no tindràs part amb mi (cf. Jo 13,8).

2. D'acord amb això, en l'estat actual de la història, la democràcia es converteix en la manera d'“estimar els altres com a un mateix” (Mt 19,19) perquè la veritable democràcia mai no persegueix la llibertat pròpia o del propi grup *al marge* de la llibertat de tots. I també en la veritable forma d'“estimar els altres com Jo us he estimat”, de manera que *aquí* “puguin reconèixer els homes que sou els Meus deixebles” (cf Jo 13,14) i *aquí* (en el treball per la democràcia) pugui l'home trobar Déu, estimar Déu i anar fent-se “contemplatiu en l'acció”.

3. D'acord amb això també, la democràcia apareix -sempre des del punt de vista teològic- com una primera forma d'anar complint la subversió de l'autoritat que l'evangelista Lluç promulga en una altra escena que substitueix el lavatori dels peus del quart evangeli (i que per això situa també en l'últim Sopar): el poder en aquest món s'exerceix “deixant sentir el seu domini, i fent-se dir benefactor; *entre vosaltres* que no sigui mai així: el qui mana que actuï com si servís” (Lc 22, 24-25). Jesús diu expressament que el qui mana *actuï* com a servidor, no que s'autodenomini “servidor”, perquè això Jesús ja sabia que ho fan sempre tots els dictadors.

Democràcia per estrenar

D'acord amb aquestes tres escenes evangèliques, és veritat que “de cap manera es poden ajuntar Crist i Robespierre”?. Aquest serà el crit de guerra de tota la dreta del segle passat, (com ho va ser en el nostre segle el que de cap manera es poden ajuntar Crist i Marx). Avui, amb la perspectiva que dona la història, es pot respondre que, en tot cas, no es podran ajuntar perquè el Crist va *molt més enllà* de Robespierre, no perquè es quedi molt més ençà per ocupar-se dels “drets de Déu” (que, separats dels del home es converteixen, com ja hem dit, en privilegis dels eclesiàstics).

L'objectiu de totes aquestes pàgines era de caminar cap a aquest “més enllà”. El grup de joves professionals de “Cristianisme i Justícia” va anar estudiant les nostres democràcies des de la seva mateixa fe i les seves diverses professionalitats. Van arribar a unes conclusions que ofereixen en aquest Quadern, potser amb massa timidesa; però sí amb el desig no de donar lliçons sinó d'obrir camins. O, com a mínim, amb el desig d'obrir els nostres ulls perquè ens adonem que les nostres democràcies són encara incipients, molt perfectibles i molt amenaçades. Que la democràcia que tenim no pot funcionar com a suprem tranquil·litzador de consciències, sinó com motivador cap a una meta que potser serà inaccessible històricament, però cap a la qual és possible que la història es vagi apropant cada vegada més.

Sigui això com la senzilla conclusió del present Quadern: que no estem ja *en* la democràcia, sinó força lluny. I això val també per a l'Església (que avui està temptada de tornar a les temptacions eficacistes del Gran Inquisidor de Dostoievsky), i a la que l'Evangeli obliga a quelcom *més gran encara* que la democràcia: a l'actuació “eucarística” que el nou Testament anomena *koinonia* (comunió).

Però això val també per a la societat civil que és el tema d'aquest Quadern. I per això potser convindria tancar-lo amb una altra advertència per a la nostra democràcia (només) política: no podrà haver-hi una veritable democràcia política, mentre que no hi hagi també democràcia *econòmica*. Jesús deia: “no podeu servir a Déu i als diners”. I l'evangelista subratlla que alguns dels oients, “que estimaven els diners”, en sentir-lo “se'n reien” (Lc. 16,13.14). Però, si és cert el que hem dit sobre el fonament teològic de la democràcia, la frase de Jesús té una continuació molt seria: *no podeu servir a la democràcia i als diners*. Perquè no podeu servir a l'home i als diners.

QÜESTIONARI PER AL TREBALL EN GRUP

0. Has llegit el quadern; el *seminari de professionals joves de CiJ* hi ha resumit llargues hores de debat. No pretenien fer un text *definitiu*, sinó més aviat provocar el debat de la democràcia en aquesta època en què sembla que ens anem acontentant amb *mínims*

- que n'opines globalment
- quins punts destacaries com a més centrals, amb els quals et trobes més a gust.

1. Es veu de seguida que el text se situa més aviat des de l'*ètica de la convicció* (la del ciutadà que vol ésser coherent, lúcid..., profètic) més que no des de l'*ètica de la responsabilitat* (la del governant que es troba lligat als problemes concrets i difícils del dia a dia, i enmig d'una realitat infinitament complexa). Les dues postures són vàlides i necessàries. Malament rai si la nostra societat perdés el to profètic de l'*ètica de la convicció*.

- Tanmateix, situat des del polític *en el govern*: ¿quines reaccions creus que li provocaria la proposta que fa el quadern?
- Situat seguidament des de l'*ètica de la convicció*: ¿què contestaries, modestament, a les seves objeccions?
- Comprova com les dues postures han de mantenir una dialèctica oberta i dialogant.

2. Dit més cruament: És possible articular una política al marge de la lògica del «do ut des» [et dono perquè tu em donis]? És possible una política no orientada a una acció calculadora i interessada?

- És possible una política que només estigui orientada per la Utopia?
- Fins a quin punt seria «responsable»? ¿És factible conjugar utopia i responsabilitat?
- Què és el que ha fet que qüestions que fa un temps semblaven «utòpiques» ara ens resulten conquestes «evidents»?

3. El Quadern diu que la «democràcia representativa» (democràcia d'èlites) podia tenir algun sentit quan la informació necessària per prendre decisions no la tenia tothom. Avui que aquesta informació arriba a molts més llocs una democràcia *formal* no sembla la conquesta definitiva.

- Ara bé, ¿fins a quin punt la informació que ens arriba és veritable «informació»?
- Quin tipus d'informació és la que ens arriba a través dels mitjans de comunicació?
- Què caracteritzaria pròpiament la democràcia *real* davant la democràcia *representativa*?

4. El Seminari de CiJ es feia repetidament preguntes com les següents:

- No hi ha al darrera d'aquest escrit una visió massa optimista de l'home? No presenta una societat ideal, un xic ingènua?
- Dit amb paraules cristianes: l'escrit, ¿té prou present el *pecat*, les contradiccions interiors de l'home... que fan que aquesta visió tan maca i coherent sigui com el gegant amb peus de fang?
- El model proposat parteix del caràcter altruista de la persona: ¿és realista? I tanmateix (novament en llenguatge cristià) ¿no cal partir com Jesús de la *irrenunciabilitat* del Regne?
- ¿No caldria pensar que el pecat no és purament personal, sinó que pot també «estructurar-se», facilitant així una dinàmica de mal?

5. Ara et proposaríem que analitzessis amb detenció les *propostes concretes* que va suggerint el capítol 4, per tal de caminar de la *democràcia que tenim* a la *democràcia que volem*. En concret en el que fa:

- a la democratització de la societat civil (n. 4.1.2.)
- a la vida política i institucional (n. 4.2.2.)
- a la vida econòmica i laboral (n. 4.3.2.)
- a la democràcia com a cultura (n. 4.4.2.)

6. El dret a participar activament en la política d'una societat democràtica no ha de ser exclusiu d'una classe social. Si avui et fos possible participar de forma directa en el món polític:

- quins serien els primers canvis que proposaries?
- quines prioritats establiries?